

Міністерство внутрішніх справ України
ДНІПРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

**В. О. Боняк, М. А. Самбор,
Ц. В. Оганісян, М. П. Войтюк**

**МІЖНАРОДНІ ІНСТИТУЦІЙНІ РАМКИ
РЕГУЛЮВАННЯ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ.
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОТИДІЇ
НЕЛЕГАЛЬНІЙ МІГРАЦІЇ В УКРАЇНІ**

Методичні рекомендації

Дніпро
2024

УДК 341.43-054.7:342.721

М 58

*Рекомендовано Науково-методичною радою
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(протокол № 9 від 17 квітня 2024 року)*

РЕЦЕНЗЕНТИ:

доктор юридичних наук, професор **Сергій ПЕРЕПЬОЛКІН** – завідувач кафедри міжнародного права Університету митної справи та фінансів;
Денис МЕЛЬНИК – головний спеціаліст відділу ідентифікації та забезпечення видворення Управління міграційного контролю, протидії нелегальній міграції та реадмісії ГУ ДМС України у Дніпропетровській області.

М 58 Міжнародні інституційні рамки регулювання міграційних процесів. Правове регулювання протидії нелегальній міграції в Україні : метод. рекомендації / В. О. Боняк, М. А. Самбор, Ц. В. Оганісян, М. П. Войтюк. Дніпро : Дніпров. держ. ун-т внутр. справ, 2024. 74 с.

ISBN 978-617-560-011-5

Методичні рекомендації підготовлено на замовлення Державної міграційної служби України. Видання висвітлює сучасний стан міграційних процесів. Акцентовано увагу на правовому регулюванні міграційних процесів в Україні та протидії нелегальній міграції як пріоритетному напрямі діяльності Державної міграційної служби України.

Розраховано на працівників Державної міграційної служби України, Національної поліції України, Державної прикордонної служби України, здобувачів закладів вищої освіти юридичного профілю, а також усіх тих, хто цікавиться питаннями міграційних процесів.

ISBN 978-617-560-011-5

© Автори, 2024

© ДДУВС, 2024

ЗМІСТ

Передмова	4
1. Поняття та види міграції	6
2. Правове регулювання міграційних процесів в Україні	11
3. Міжнародні інституційні рамки регулювання міграційних процесів ...	18
4. Сучасні вектори співпраці України та Європейського Союзу у сфері міграції	22
5. Протидія нелегальній міграції як пріоритетний напрям діяльності Державної міграційної служби України	25
Додаток I	41
Додатки II	53
Глосарій	65
Список використаних джерел	70

ПЕРЕДМОВА

Міграція – суспільний процес, що покликаний сприяти процвітанню та розвитку держав

В умовах ХХІ століття міграція має стійку та безперервну тенденцію до зростання незалежно від того, чи добровільно люди покидають території свого мешкання (батьківщини) через економічні та інші проблеми, чи на це були більш вагомі причини, пов'язані із загрозою для життя, здоров'я людини. Воєнні дії, політичні переслідування, економічні санкції, тероризм, пошук більш високооплачуваної роботи, можливостей для кращого соціального і матеріального забезпечення зумовлюють посилення формування єдиної міграційної політики країн ЄС з метою як належного регулювання, прогнозування міграційних процесів, так і мінімізації виникнення нерегульованих потоків нелегалів та біженців.

Міграція є безперервним та багатограним глобальним явищем, що об'єднує рух мігрантів як усередині країни, так і за її межами. Позитивом таких процесів є те, що міграція забезпечує приплив низькокваліфікованої та малооплачуваної робочої сили на робочі місця, котрі є непривабливими для місцевих жителів, а також висококваліфікованих спеціалістів, в результаті чого зменшуються затрати на їх підготовку й полегшується навантаження на систему освіти держав, до яких мігранти прибувають.

Водночас масовий неконтрольований потік мігрантів становить загрозу для єдності суспільства, його етнічної, мовної та релігійної структури, що вимагає продуманої системи заходів із недопущення конфлікту цінностей, боротьби за ресурси між корінним населенням держави та прибулими мігрантами. Звідси найбільше проблем та значний конфліктогенний потенціал спричиняє саме нелегальна імміграція. Закони, прямо спрямовані на боротьбу з нелегальною імміграцією та нелегальною зайнятістю, наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. були ухвалені в багатьох розвинених державах світу, зокрема, в 1986, 1990 і 2007 рр. – у Сполучених Штатах Америки, в 1988–1990 рр. – в Іспанії та Італії, у 1999 р. – у Великій Британії, 2002 р. – у Федеративній Республіці Німеччині та ін.

Вказані проблеми є досить важливими й актуальними для України, що виступає: 1) кінцевим пунктом призначення для іммігрантів із країн

колишнього СРСР та інших територій; 2) як територія транзитної держави на шляху нелегалів до країн Європейського Союзу, переважно для іммігрантів із країн Азії, Близького Сходу та Африки.

Водночас умови триваючої повномасштабної агресії російської федерації проти України створюють нові виклики та загрози як для нашої держави, що є жертвою цієї агресії, так і для країн Європейського Союзу й інших держав світу, котрі надають тимчасовий прихисток нашим громадянам, приймають українських біженців.

Саме цим аспектам і присвячене пропоноване видання, підготовлене на замовлення Державної міграційної служби України, в якому висвітлені питання міграції та її видів, правового регулювання міграційних процесів в Україні, міжнародних інституційних рамок регулювання міграційних процесів та співпраці України з ЄС у сфері міграції, а також протидії нелегальній міграції як пріоритетного напрямку діяльності Державної міграційної служби України та ін.

1. ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ МІГРАЦІЇ

Термін «міграція» походить від латинського migration (від migro – переходжу, переселяюся) і означає переміщення, переселення. Зазвичай під цим явищем розуміють переміщення людей, що переважно пов'язане зі зміною місця проживання та місця роботи.

У Великому тлумачному словнику сучасної української мови це слово трактується як «переселення народів у межах країни або з однієї країни в іншу»¹.

У сучасній правничій науці виокремлюють **кілька видів міграції**.

За напрямом потоків виділяють:

1) **внутрішню міграцію** – це переміщення населення всередині держави (рух із села в місто і навпаки, міжрайонні переселення тощо);

2) **зовнішню міграцію** (між державами, регіонами, континентами), що поділяється в свою чергу на:

а) **еміграцію** (виїзд громадян конкретної держави за кордон);

б) **імміграцію** (в'їзд іноземних громадян до конкретної держави);

в) **рееміграцію** (пов'язана з поверненням колишніх або дійсних громадян держави на свою батьківщину);

г) **репатріацію** – повернення людей, що були насильно вивезені, на батьківщину.

За тривалістю міграція поділяється на такі види:

1) за кінцевою метою – на **безповоротну** (пов'язана з остаточною зміною постійного місця проживання особи) та **зворотну**;

2) **тимчасову** (переселення людини на достатньо довгий, але обмежений строк, передбачає повернення особи до колишнього місця постійного проживання);

3) **сезонну** (пов'язана з переміщенням населення у певні періоди року);

4) **«маятникову»** (пов'язана з регулярними – щоденними чи щотижневими поїздками особи до місць роботи, навчання, котрі знаходяться в іншій місцевості, тобто за межами населеного пункту, де людина мешкає).

III. За формами організації міграція поділяється на:

1) **суспільно організовану (керовану) або неорганізовану**;

2) **добровільну** (переміщення за кордон здійснюється з причин, що залежать від мігранта) або ж **примусову** (вимушену, коли людина

¹ Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2002. 1440 с. С. 526.

покишає своє місце проживання проти своєї волі). До чинників, що викликають вимушену міграцію, належать: війна; потреба у безпеці; релігійний, політичний або етнічний тиск; стихійні лиха; безробіття; недостатній рівень соціальних послуг, що надається державою; економічні труднощі із задоволення основних потреб людини; вплив державних планів (наприклад, будівництво залізниць, гребель) тощо;

3) **легальну (регулярну)** або **нелегальну** (з позиції дотримання правових процедур).

Легальна (регулярна) міграція – це ситуація, за якої людина згідно з установленими правовими процедурами подорожує чи прибуває до держави, громадянином якої вона є, чи до країни, через яку проходить (проїжджає) транзитом або ж до якої прямує.

У звіті Голови Державної міграційної служби України за 2023 р. надано таку інформацію щодо кількості іноземців та осіб без громадянства в Україні:

Кількість іноземців та осіб без громадянства в Україні станом на 2023 р.

Від терміна «міграція» походить словосполучення «нелегальна міграція», що має як притаманні родовому поняттю загальні властивості, так і власні, що визначають місце такого виду переміщення в міграційних процесах.

Термін «нелегальна міграція» походить від розмовного «нелегал» (людина, яка веде нелегальний спосіб життя або нелегальну діяльність); чи ж від прикметника «нелегальний», що означає заборонений законом, нелегальний, підпільний, прихований; або ж від словосполучення «на

нелегальному становищі», тобто без законного дозволу, таємно².

Отже, **незаконна міграція** – це ситуація, за якої людина нелегально перетинає кордони своєї держави, кордони країни, через яку вона проходить (проїжджає) транзитом, кордони держави, до якої вона прямує, або ж порушує законне перебування у країні, до якої прибула легально³.

У постанові Кабінету Міністрів України (далі – КМУ) **нелегальна міграція** визначена у такий спосіб: «це перетинання іноземцями або особами без громадянства державного кордону України та переміщення її територією з порушенням установленого порядку»⁴.

Беззаперечним фактом є те, що за своїм географічним розташуванням Україна виконує роль своєрідної буферної зони між європейськими країнами та державами так званого третього світу. Таке місцеположення Української держави сприяє притоку значної кількості нелегальних мігрантів.

Крім указаних об'єктивних чинників, існує ще низка причин, що сприяють скупченню нелегальних осіб на території України, а саме:

– недосконалість національного законодавства, що регулює міграційні процеси;

– відсутність коштів для належного облаштування північно-східної ділянки державного кордону;

– недостатність державного контролю за діяльністю фізичних та юридичних осіб, які запрошують або приймають в Україні іноземців та осіб без громадянства;

– відсутність дієвого механізму фінансування видворення з України іноземців та осіб без громадянства⁵

Суб'єкт законотворчості у Законі України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» не надає визначення поняття «мігрант», однак формулює дефініцію «**нелегальний мігрант**» у такий спосіб: це «іноземець або особа без громадянства, які перетнули державний кордон поза пунктами пропуску або в пунктах пропуску, але

² Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2002. 1440 с. С. 606.

³ Вплив міграційних процесів на перебіг повоєнного відновлення України, міграційну політику ЄС та країн Східного партнерства. Київ : Центр Разумкова, 2023. 265 с. С. 36. URL : <https://razumkov.org.ua/images/2023/10/25/2023-Pyshchulina-MIGRACIA.pdf>.

⁴ Про затвердження Програми боротьби з нелегальною міграцією на 1999-2000 роки : постанова Кабінету Міністрів України від 27 лютого 1999 р. № 273. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/273-99-%D0%BF#Text>.

⁵ Про затвердження Програми боротьби з нелегальною міграцією на 1999-2000 роки : постанова Кабінету Міністрів України від 27 лютого 1999 р. № 273. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/273-99-%D0%BF#Text>.

з уникненням прикордонного контролю і невідкладно не звернулися із заявою про надання статусу біженця чи отримання притулку в Україні, а також іноземець або особа без громадянства, які законно прибули в Україну, але після закінчення визначеного їм терміну перебування втратили підстави для подальшого перебування та ухиляються від виїзду з України»⁶.

Рисами явища нелегальної міграції є такі:

- переміщення людей відбувається цілком добровільно;
- під час перетинання кордону мігрант повністю уникає контактів із владою, надає справжні чи фальшиві документи, повідомляє неправдиві відомості про свої плановані наміри. Особливістю є так звані «напівлегальні мігранти», котрі прибувають у країну легально (наприклад, для навчання, за туристичною путівкою тощо), а потому залишаються на нелегальному положенні;

- наявність посередника/посередників, які за відповідну плату організують і координують нелегальний шлях перетину кордону. Інколи таке перетинання відбувається самостійно;

- прибуток посередників отримується з тих коштів, котрі нелегальний мігрант їм сплачує. У випадках, коли на цьому етапі виникають боргові відносини, то боргова кабала тягне за собою/може перетворюватися на рабське, експлуатаційне використання праці (чи тіла) нелегального мігранта;

- контрабанді людей не завжди притаманний прямий взаємозв'язок з іншими формами організованої злочинності та ін.

Україна постійно стикається з проблемами нелегальної міграції. Як зазначалось вище, нелегали використовують територію незалежної держави з різною метою – від транзитного проїзду до незаконного в'їзду та вчинення протиправних, а інколи й злочинних діянь стосовно держави та окремих її громадян.

Останнім часом наша держава активно залучається до проведення спільних заходів за участі країн-учасниць ЄС у рамках реалізації оновленого Плану дій «Україна – Європейський Союз». Одними з провідних та болючих питань є вдосконалення національного законодавства у сфері міграції та притулку і розбудова інфраструктури для утримання нелегальних мігрантів⁷.

Правила перебування іноземців та осіб без громадянства на території України передбачені законодавчими актами України.

⁶ Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства : Закон України від 22 вересня 2011 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3773-17#top>.

⁷ Голубовська С. Нелегальна міграція – турбота Європейська. *Іменем Закону*. 2009. № 24 (5670). 12-18 червня. С. 3.

Чинне законодавство (Закон України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства») надає можливість виокремити такі категорії **іноземців та осіб без громадянства на території України**:

1. Залежно від законності перетинання державного кордону України:

1) іноземці та особи без громадянства, які законно перетнули державний кордон України:

а) іноземці та особи без громадянства, які законно прибули до України, перебувають в Україні з дотриманням норм чинного законодавства України та міжнародних норм;

б) іноземці та особи без громадянства, які законно прибули до України з приховуванням істинної мети прибуття до України (за документальними даними прибули як туристи, але залишаються для працевлаштування тощо);

в) іноземці та особи без громадянства, які законно перетнули державний кордон України, однак порушують терміни перебування в Україні;

г) іноземці та особи без громадянства, які законно перетнули державний кордон України, однак своїми діями порушують громадський порядок та безпеку громадян і ухиляються від повернення (видворення) за межі України;

2) іноземці та особи без громадянства, які незаконно перетнули державний кордон України:

а) іноземці та особи без громадянства, які незаконно перетнули державний кордон України з метою транзитного перетинання території України;

б) іноземці та особи без громадянства, які незаконно перетнули державний кордон України з метою незаконного перебування в Україні;

в) іноземці та особи без громадянства, які незаконно перетнули державний кордон України з метою подальшої легалізації свого перебування в Україні;

г) іноземці та особи без громадянства, які незаконно перетнули державний кордон України для здійснення протиправної діяльності на території України;

2. Залежно від сприяння сторонніх осіб:

1) іноземці та особи без громадянства, які незаконно перетнули державний кордон України самостійно, без сторонньої допомоги іноземців чи громадян України;

2) іноземці та особи без громадянства, які незаконно перетнули державний кордон України за сприяння іноземців чи громадян України;

3. За кількістю людей:

1) групові;

2) одноосібні;

4. Залежно від присутності в таких групах малолітніх/неповнолітніх осіб:

1) наявність у складі групи малолітніх/неповнолітніх;

2) відсутність у групі нелегальних мігрантів малолітніх/неповнолітніх осіб⁸.

Вважаємо, що запропонована класифікація сприятиме виокремленню причин та умов нелегальної міграції, боротьбі з цим негативним явищем, науковому обґрунтуванню шляхів такої протидії та в цілому покращенню міграційної політики держави.

2. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

В Україні питання міграції є важливим напрямом системи забезпечення національної безпеки та потребує здійснення більш ефективних заходів, зокрема щодо удосконалення законодавства й розбудови системи державної підтримки для врегулювання міграційних процесів.

Міжнародна конвенція про захист прав усіх трудящих-мігрантів та членів їх сімей була прийнята резолюцією 45/158 Генеральної асамблеї ООН від 18 грудня 1990 р. На сучасному етапі одним із важливих напрямів є розробка комплексної протидії нелегальній міграції, визначення державної міграційної політики. Ці завдання покладені на Міністерство внутрішніх справ України (до структури МВС України входить і Державна міграційна служба України – спеціально уповноважений орган, що реалізує державну політику у сферах імміграції та еміграції, протидії нелегальній міграції та надає рекомендації з міграційних питань), Міністерство соціальної політики України, Міністерство закордонних справ України та ін. Наразі зазначена сфера врегульована низкою норм національного права, що базуються на актах міжнародного та європейського рівня з питань міграції (конвенціях, пактах, договорах) та в яких містяться положення про права мігрантів, порядок перетинання кордону, імміграційні й еміграційні процедури та ін.

Метою нормативно-правового регулювання вказаної сфери є

⁸ Самбор М. А. Нелегальна міграція – проблеми правозастосування та протидії. *Вісник Чернігівського державного інституту права, соціальних технологій та праці. Серія : Право. Економіка. Соціальна робота. Гуманітарні науки.* 2009. № 3 (4). С. 51–62.

встановлення і підтримка дієвості міграційного режиму, що забезпечується за допомогою різних процесів і механізму правового регулювання. Так, він містить у собі такі елементи, як система нормативно-правових актів, що становлять основу функціонування цього механізму; організаційно-структурні складники; організаційно-правові способи протидії нелегальній міграції тощо.

Нормативно-правове забезпечення протидії нелегальній міграції складають: 1) міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України (ч. 1 ст. 9 Основного Закону), 2) Конституція України та інші закони держави; 3) постанови та розпорядження КМУ, укази та розпорядження Президента України, нормативні акти міністерств, інших органів центральної виконавчої влади.

Конституція України – Основний Закон нашої держави – закріплює низку гарантій прав та свобод людини і громадянина, котрі у сфері міграції дозволяють кожному обирати вид власної поведінки, користуватися вказаною можливістю, а саме:

- людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку визнано найвищою соціальною цінністю, а утвердження і забезпечення прав і свобод людини визначено як головний обов'язок держави (ст. 3);

- усі люди є вільними і рівними у своїй гідності та правах, а їхні права і свободи є невідчужуваними та непорушними (ст. 21);

- усі громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом; не допускаються привілеї чи обмеження за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками; забезпечується рівність прав жінки і чоловіка (ст. 24);

- іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими самими правами і свободами, а також несуть такі самі обов'язки, як і громадяни України, – за винятками, встановленими Конституцією, законами чи міжнародними договорами України; іноземцям та особам без громадянства може бути надано притулок у порядку, встановленому законом (ст. 26);

- кожному, хто на законних підставах перебуває на території України, гарантовані свобода пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію України, за винятком обмежень, що встановлюються законом; громадянин України не може

бути позбавлений права в будь-який час повернутися в Україну (ст. 33)⁹.

Ці непорушні засади мають обов'язково враховуватися органами державної влади у ході реалізації міграційної політики.

Правила перебування іноземців та осіб без громадянства на території України передбачені *законами України*: «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України» від 21 січня 1994 р.¹⁰, «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» від 22 вересня 2011 р.¹¹, «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» від 08 липня 2011 р.¹², «Про імміграцію» від 07 червня 2001 р.¹³ та ін.

Так, Законом України «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України» врегульовано порядок здійснення права громадян України на виїзд з України і в'їзд в Україну, а саме визначено:

– процедуру перетинання громадянами України державного кордону України (ст. 3);

– порядок оформлення документів для зарубіжних поїздок і для постійного проживання громадян України за кордоном (ст. 4);

– підстави для тимчасового обмеження права громадян України на виїзд з України (ст. 6);

– порядок оскарження рішень, дій чи бездіяльності з питань виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України (ст. 8);

– обмеження на виїзд з України з міркувань безпеки громадян (ст. 9);

– підстави для виїзду з України недієздатних осіб (ст. 10), військовослужбовців (ст. 11), а також громадян, які обізнані з відомостями, що становлять державну таємницю (ст. 12).

Інший Закон України, «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» визначає правовий статус вказаної категорії осіб та встановлює:

– підстави для перебування іноземців та осіб без громадянства на території України (ст. 4);

– обов'язки приймаючої сторони (ст. 4-1);

⁹ Конституція України від 28.06.1996. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

¹⁰ Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України : Закон України від 21 січня 1994 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3857-12#Text>.

¹¹ Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства : Закон України від 22 вересня 2011 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3773-17#top>.

¹² Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту : Закон України від 08 липня 2011 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3671-17#Text>.

¹³ Про імміграцію : Закон України від 07 червня 2001 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2491-14#Text>.

- порядок видання посвідки на постійне проживання та посвідки на тимчасове проживання, строки її дії (ст. 5);
- визнання особою без громадянства (ст. 6-1);
- визнання іноземця або особи без громадянства біженцем, особою, яка потребує додаткового захисту, та надання тимчасового захисту (ст. 6);
- порядок в'їзду в Україну іноземців та осіб без громадянства та строки їх перебування в Україні (ст. 9);
- відповідальність іноземців та осіб без громадянства (Розділ III)¹⁴.

До нормативно-правових актів, що стосуються конкретних груп мігрантів – біженців, належить Закон України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту», що регулює суспільні відносини у сфері визнання особи біженцем чи ж то особою, яка потребує зазначеного захисту¹⁵.

У ст. 2 цього нормативного акта визначено, що всі питання, пов'язані з такою категорією осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту, регулюються не лише Законом України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту», але й іншими нормативно-правовими актами, насамперед міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. При цьому законодавець уточнює: у випадках, коли таким міжнародним договором встановлено інші правила, ніж ті, що містяться у вказаному законі, застосовуються правила міжнародного договору.

В Законі України «Про імміграцію» вказані умови і порядок прибуття в Україну чи залишення в Україні у встановленому законом порядку іноземців та осіб без громадянства на постійне проживання й закріплено:

- 1) підстави для надання дозволу на імміграцію та порядок встановлення квоти імміграції (ст. 4);
- 2) повноваження органів, що забезпечують виконання законодавства про імміграцію (розділ II):
 - повноваження Кабінету Міністрів України (ст. 5);
 - повноваження центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері міграції, у тому числі протидії незаконній міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців (ст. 6);
 - повноваження консульських установ і дипломатичних

¹⁴ Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства : Закон України від 22 вересня 2011 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3773-17#top>.

¹⁵ Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту : Закон України від 08 липня 2011 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3671-17#Text>.

представництв України (ст. 7);

3) порядок надання дозволу на імміграцію та видачі посвідки на постійне проживання (включає порядок звернення до уповноважених органів для отримання відповідного дозволу; підстави для відмови у наданні дозволу на імміграцію) (розділ III).

Вищеперераховані закони доповнюють підзаконні акти Президента України, Кабінету Міністрів України, Міністерства закордонних справ України, Міністерства соціальної політики України, Міністерства внутрішніх справ України та інших органів державної влади, уповноважених на виконання завдань у міграційній сфері.

До таких нормативно-правових актів, що регламентують діяльність вищезгаданих органів у сфері реалізації державної міграційної політики, визначають їхній статус і повноваження, належать *постанови Кабінету Міністрів України*: «Про затвердження Положення про Міністерство внутрішніх справ України» № 878 від 28 жовтня 2015 р.¹⁶, «Про затвердження Положення про Державну міграційну службу України» № 360 від 20 серпня 2014 р.¹⁷, а також «Про затвердження Типового положення про пункт тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні» № 1110 від 17 липня 2003 р.¹⁸, «Про затвердження Порядку продовження строку перебування та тимчасового проживання, продовження та скорочення строку тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства на території України» № 150 від 15 лютого 2012 р.¹⁹, «Про затвердження Правил оформлення віз для в'їзду в Україну і транзитного проїзду через її територію» № 118 від 01 березня 2017 р.²⁰, «Про затвердження Порядку реєстрації паспортних документів іноземців та осіб без громадянства в пунктах пропуску через державний кордон» № 798 від 03 жовтня 2018

¹⁶ Про затвердження Положення про Міністерство внутрішніх справ України : постанова Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2015 р. № 878. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/878-2015-п#Text>.

¹⁷ Про затвердження Положення про Державну міграційну службу України : постанова Кабінету Міністрів України від 20 серпня 2014 р. № 360. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/360-2014-%D0%BF#Text>.

¹⁸ Про затвердження Типового положення про пункт тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні : постанова Кабінету Міністрів України від 17 липня 2003 р. № 1110. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1110-2003-п#Text>.

¹⁹ Про затвердження Порядку продовження строку перебування та тимчасового проживання, продовження та скорочення строку тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства на території України : постанова Кабінету Міністрів України від 15 лютого 2012 р. № 150. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/150-2012-п#Text>.

²⁰ Про затвердження Правил оформлення віз для в'їзду в Україну і транзитного проїзду через її територію : постанова Кабінету Міністрів України від 01 березня 2017 р. № 118. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/118-2017-п#n11>.

р.²¹, «Про затвердження зразка, технічного опису бланка та Порядку оформлення, видачі, обміну, скасування, пересилання, вилучення, повернення державі, визнання недійсною та знищення посвідки на тимчасове проживання» № 322 від 25 квітня 2018 р.²² та ін.

12 липня 2017 р. КМУ було видано розпорядження № 482-р «Про схвалення Стратегії державної міграційної політики України на період до 2025 року»²³. Документ спрямований на об'єднання зусиль держави і суспільства із формування та реалізації державної міграційної політики, котра б мала наслідком консолідацію української нації та безпеку держави, прискорювала соціально-економічний розвиток, сприяла уповільненню темпів депопуляції, стабілізації кількісного та якісного складу населення, задоволенню потреб економіки в робочій силі, відповідає міжнародним стандартам і міжнародним зобов'язанням України.

Важливо, що у вищевказаному розпорядженні суб'єкт нормотворчості акцентує увагу на міграційних проблемах, згуртуванні всього суспільства задля їх розв'язання, спрямовує на забезпечення взаємозв'язку міграційної політики з іншими сферами діяльності держави, на перехід від політики реагування на внутрішні/зовнішні виклики у сфері міграції до політики прогнозування та попередження. Стратегія враховує необхідність правового врегулювання та вирішення на практиці проблемних питань, зумовлених та загострених широкомасштабною військовою агресією російської федерації проти нашої держави, розпочатою 24 лютого 2022 р.

Важливе значення мають і акти глави держави, зокрема, Указ Президента України № 622/2011 від 30 травня 2011 р., яким схвалено Концепцію державної міграційної політики²⁴, що визначає принципи та завдання у міграційній сфері, окреслює пріоритетні напрями діяльності уповноважених суб'єктів та шляхи вдосконалення законодавчого

²¹ Про затвердження Порядку реєстрації паспортних документів іноземців та осіб без громадянства в пунктах пропуску через державний кордон : постанова Кабінету Міністрів України від 03 жовтня 2018 р. № 798. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/798-2018-%D0%BF#Text>.

²² Про затвердження зразка, технічного опису бланка та Порядку оформлення, видачі, обміну, скасування, пересилання, вилучення, повернення державі, визнання недійсною та знищення посвідки на тимчасове проживання: постанова Кабінету Міністрів України від 25 квітня 2018 р. № 322. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-2018-%D0%BF#Text>.

²³ Про схвалення Стратегії державної міграційної політики України на період до 2025 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 12 липня 2017 р. № 482-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/482-2017-%D1%80#Text>.

²⁴ Про Концепцію державної міграційної політики : Указ Президента України від 30 травня 2011 р. № 622/2011. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/622/2011#Text>.

забезпечення.

До *інших нормативно-правових актів* слід віднести наказ МВС України № 697 від 22.08.2018 «Про затвердження Положення про імміграційну картку» й ін.²⁵.

Отже, основна мета нормативно-правового регулювання міграційних процесів – це встановлення і підтримка дієвості міграційного режиму, що забезпечується за допомогою різних процесів і механізму правового регулювання; тобто забезпечення виконання встановленого та регламентованого нормативно-правовими актами порядку перетину іноземцями та особами без громадянства державного кордону України, транзитного проїзду країни та перебування на її території²⁶.

Механізм правового регулювання міграційних процесів, включно і протидії нелегальній міграції, містить такі елементи:

- 1) систему правових актів – основу функціонування цього механізму;
- 2) організаційно-структурні утворення – суб'єктів (органи державної влади);
- 3) організаційно-правові способи (види діяльності суб'єктів).

Слід відзначити, що на різноманітні міграційні потоки в Україні впливає значна кількість чинників, тому забезпечення державного регулювання у цій сфері є завданням архіважливим, хоча й непростим та таким, що потребує фінансового забезпечення, системного і комплексного підходу, включно й залучення кваліфікованих кадрів.

Прагнення набуття Україною членства ЄС передбачає наближення національного законодавства до міжнародних та європейських стандартів (у тому числі й у міграційній сфері), вимагає від Української держави рішучих кроків в означеному напрямі. Тобто питання врегулювання міграційних процесів не може вирішуватися лише на державному рівні, воно потребує тісної співпраці з іншими країнами. Відповідні заходи вже здійснюються, підтвердженням цьому слугує, наприклад, підписання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони²⁷.

²⁵ Про затвердження Положення про імміграційну картку : наказ МВС України від 22.08.2018 № 697. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1058-18#n8>.

²⁶ Орленко В. Нормативно-правове регулювання протидії нелегальній міграції в Україні. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Юридичні науки*. 2023. Вип. 1 (64). URL : <https://journals.maup.com.ua/index.php/law/article/view/2545/3008>.

²⁷ Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text.

Отже, міграційні процеси тісно пов'язані з економічною та безпековою складовими держави, а нелегальна міграція в Україні залишається гострою проблемою, що впливає на стан правопорядку, економічну ситуацію та міжнародний імідж держави.

Удосконалення правового регулювання міграційних процесів не втрачає своєї вагомості та актуальності (включно і в умовах правового режиму воєнного стану в Україні), воно є важливим чинником забезпечення національної безпеки України, розвитку суспільних відносин, збереження ресурсів та економіки.

3. МІЖНАРОДНІ ІНСТИТУЦІЙНІ РАМКИ РЕГУЛЮВАННЯ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Співпраця між Україною та Міжнародною організацією з міграції (міжурядова організація у межах системи ООН) у сфері розв'язання проблем у галузі міграції здійснюється у рамках Угоди між Кабінетом Міністрів України та міжнародною організацією з міграції щодо статусу Міжнародної організації з міграції в Україні та співробітництва у сфері міграції від 03.12.1999²⁸ та Угоди про співробітництво між Міністерством внутрішніх справ України та Міжнародною організацією з міграції від 30.08.2023²⁹. У межах вищевказаних угод в Україні діє Представництво Міжнародної організації з міграції в Україні.

Міжнародна організація з міграції (далі – МОМ) заснована у 1951 р. і є провідною міжурядовою організацією у межах системи ООН щодо управління зазначеними процесами. Вона працює у таких напрямках:

- 1) сприяння міграції;
- 2) міграції та розвитку;
- 3) урегулювання міграційних процесів;
- 4) вирішення питань у сфері вимушеної міграції та ін.

Свою діяльність МОМ базує на гуманістичних засадах, відповідно до яких міграція має приносити користь усім у світі.

Призначення цієї організації – тісна співпраця з урядовими, міжурядовими та неурядовими партнерами із розв'язання проблем у

²⁸ Угода між Кабінетом Міністрів України та міжнародною організацією з міграції щодо статусу Міжнародної організації з міграції в Україні та співробітництва у сфері міграції від 03.12.1999. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_411#Text

²⁹ Угода про співробітництво між Міністерством внутрішніх справ України та Міжнародною організацією з міграції від 30.08.2023. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/989_001-23?find=1&text=%D0%BC%D1%96%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%86#Text.

галузі міграції шляхом:

- розробки глобальної стратегії та правил у галузі міграції, встановлення стандартів у цій сфері;
- поширення знань про міграцію;
- просування розуміння міжнародного міграційного законодавства та міжнародного співробітництва з питань міграції (координації зусиль країн-членів, ЗМІ, громадянського суспільства, міжурядових організацій, надання порад та допомоги в означеній сфері, а також організації та підтримки діяльності міжнародних форумів, зокрема заснованого у 2001 р. Міжнародного діалогу з питань міграції);
- надання допомоги мігрантам, які її потребують;
- стеження за дотриманням прав мігрантів та ін.;
- моніторингу розвитку міграційної політики на національному та міжнаціональному рівнях;
- підтримання досліджень у галузі міграції (встановлення зв'язку між дослідженнями та практикою). Організація активно публікує свої дослідження, зокрема, у 2000 р. розпочата серія регулярних публікацій «Доповідь про світ міграції»;
- ознайомлення з позицією організації щодо ключових трендів міжнародної міграційної політики тощо.

МОМ працює також із наслідками кризових явищ (збройних конфліктів, катастроф, епідемій), а саме, допомагає:

- внутрішньо переміщеним особам та підтримує населення територій, яке опинилося в епіцентрі кризи;
- протистояти цим факторам та фокусує зусилля на мінімізації ризиків виникнення кризових явищ;
- зменшити фактори, що змушують людей залишати своє житло.

Важливо відзначити, що МОМ підтримала створення Глобального договору з міграції – першої міжурядової угоди, що висвітлює всі аспекти міжнародної міграції. Договір було ухвалено більшістю країн-членів ООН на міжурядовій конференції у Марракеші 10 грудня 2018 р. Щоб підтримати імплементацію договору, було запроваджено Мережу ООН з міграції, а МОМ виступає як її координатор³⁰.

До складу МОМ входить 175 країн-членів та 8 країн зі статусом спостерігача. Ця міжнародна організація має представництва у понад 100 країнах, а її штаб-квартира знаходиться у м. Женева (Швейцарія).

Очолює цю організацію Генеральний директор, якого обирають на п'ятирічний термін, а найвищим керівним органом є Рада.

Кожна країна-член МОМ має одного представника у Раді та один

³⁰ Пархитько О. ООН: Міжнародна організація з міграції. *ІНТЕНТ*. URL : <https://intent.press/publications/world/2023/oon-mizhnarodna-organizaciya-z-migraciyi/>.

голос під час голосування.

У 1996 р. Представництво організації в Україні почало роботу в м. Київ, коли Україна отримала статус країни-спостерігача МОМ.

У 2001 р. Україна звернулася із запитом про надання їй статусу країни-члена МОМ, а у 2002 р. Верховна Рада України ратифікувала статут цієї організації.

Після початку відкритої військової агресії у лютому 2022 р. МОМ приєдналася до надання Україні допомоги, зокрема:

- у травні 2022 р. спільно з Європейським Союзом запустила всеукраїнську комунікаційну кампанію, присвячену безпеці внутрішньо переміщених осіб;

- організувала в Україні та інших європейських державах гарячі лінії для постраждалих від війни;

- станом на вересень 2022 р. надала допомогу більш ніж 800 тис. українців, які постраждали від війни, а з 1 жовтня 2023 р. збільшила грошові виплати з 2220 грн. до 3600 грн.;

- реалізує програму з надання твердого палива, грошової допомоги та ін.

Важливо відзначити, що інтереси МОМ у багатьох випадках перекликаються з діяльністю Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (далі – УВКБ). З огляду на той факт, що термін «мігрант» не має чіткого визначення, теоретично діяльність Організації може поширюватися й на біженців, якими займається УВКБ. Зокрема, таке перехрещення юрисдикцій відбувається у випадках, коли людина зазнає тиску і залишає свою країну, однак ще не отримала статусу біженця³¹.

Представництво МОМ в Україні, згідно з загальною стратегією МОМ, спрямовує свою діяльність на сприяння усвідомленню можливостей і проблем міграції в українському контексті. Засадами всіх заходів і програм представництва є максимізація можливостей і зведення до мінімуму проблем, викликаних міграційними переміщеннями, – це керівні принципи всіх заходів і програм, котрі реалізує представництво.

В умовах повномасштабних воєнних дій на території нашої держави Представництво МОМ в Україні зосереджує свою діяльність на таких напрямках:

- надає допомогу внутрішньо переміщеним особам та особам, постраждалим від конфлікту;

- допомагає уряду України впоратися з нелегальною міграцією;

- сприяє покращенню системи управління міграцією, а також

³¹ Там само.

створенню практики та політики охорони здоров'я для мігрантів;

– бореться з торгівлею людьми та ін.

Згідно з вищезазначеними напрямками МОМ із початку повномасштабної війни в Україні переорієнтувала свої програми й проекти та з лютого 2022 р. до березня 2023 р. здійснює заходи:

1) з надання багатоцільової грошової допомоги громадянам, які постраждали внаслідок воєнних дій;

2) у сфері забезпечення населення водопостачанням, дотримання санітарії та гігієни;

3) з гуманітарної підтримки населення, що охоплює понад 3 млн людей;

4) з надання громадянам непродовольчих товарів та предметів гігієни;

5) з надання різних видів медичної допомоги (зокрема у сфері психічного здоров'я, психосоціальної підтримки тощо);

6) з допомоги уряду у протидії нерегульованій міграції та покращання системи управління міграційними процесами;

7) щодо сприяння колективним центрам та ін.³².

Сьогодні кожен бажаючий у нашій державі може звернутися до Представництва МОМ в Україні на гарячі лінії за телефонами 0800210555, 0951065555, 0961065555 чи електронною поштою на адреси: iomkievcomm@iom.int, kievtransparent@iom.int, SMUKRcfm@iom.int.

Таким чином, МОМ як провідна міжурядова організація у межах системи ООН не тільки має своє представництво в Україні, але й успішно співпрацює у різних проектах та у межах своїх повноважень, ефективно розв'язує найбільш нагальні проблеми, що стосуються як легальної, так і нелегальної міграції.

³² МОМ в Україні. *IOM*. URL : <https://ukraine.iom.int/uk/mom-v-ukrayini>.

4. СУЧАСНІ ВЕКТОРИ СПІВПРАЦІ УКРАЇНИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ У СФЕРІ МІГРАЦІЇ

Співпраця України та Європейського Союзу (далі – ЄС) в означеній сфері посідає вагоме місце, адже сучасні міграційні потоки є транснаціональним явищем. Звідси й питання співробітництва Єврокомісії зі Східними сусідами (це держави Азербайджан, Білорусь, Вірменія, Грузія, Республіка Молдова та Україна) щодо транскордонної мобільності та безпеки є важливим пріоритетом у плані сприяння вільному і безпечному пересуванню населення.

В умовах ХХІ ст. регіональна міграційна політика ЄС полягає в імплементації низки директив, а також дво- та багатосторонніх регламентів щодо забезпечення вільного або преференційного руху фізичних осіб через державні кордони та їх працевлаштування на території ЄС, а також урегулюванні питань біженців.

Сучасна політика ЄС в означеній сфері спрямована на співпрацю і країн походження, і держав, через які проходять транзитні шляхи, і країн, куди прибувають мігранти, оскільки ці процеси вимагають налагодження управління міграційними потоками.

Така взаємодія у сфері міграції передбачає:

- 1) налагодження належного регулювання міграційних процесів, включно і протидії нелегальній міграції;
- 2) розбудову системи захисту біженців відповідно до європейських стандартів;
- 3) подальший розвиток інфраструктури інтегрованої охорони кордону;
- 4) боротьбу проти корупції та організованої злочинності та ін.

Для здійснення всього вищезазначеного ЄС виділяє фінансову та технічну допомогу³³.

Аспект міграції та мобільності є найбільш тісно пов'язаним із безпекою ЄС та розвитком і процвітаням країн Східного партнерства, включно і Української держави.

У преамбулі Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони зазначається, що зобов'язання посилювати діалог має базуватися на відповідних засадах,

³³ Вплив міграційних процесів на перебіг повоєнного відновлення України, міграційну політику ЄС та країн Східного партнерства. Київ : Центр Разумкова, 2023. 265 с. С. 12. URL : <https://razumkov.org.ua/images/2023/10/25/2023-Pyshchulina-MIGRACIA.pdf>.

а саме: «солідарності, взаємної довіри, спільної відповідальності й партнерства, включно й охоплювати співробітництво з питань міграції, надання притулку та управління кордонами, використовуючи системний підхід та приділяючи увагу законній міграції і співробітництву в боротьбі з незаконною імміграцією, торгівлею людьми, а також ефективному виконанню положень Угоди про реадмісію»³⁴.

Стаття 16 Розділу III «Юстиція, свобода та безпека» зазначеної угоди присвячена співробітництву у сфері міграції, притулку та управління кордонами й складається з двох частин, що містять такі рамкові положення:

1) у ч. 1 йде мова про те, що сторони: а) здійснюють співпрацю на основі спільного управління міграційними потоками між територіями держав; б) прагнуть до розвитку всебічного діалогу з усіх питань у сфері міграції (легальної міграції, нелегальної міграції, торгівлі людьми, незаконного переправлення осіб через державний кордон), а також включають проблемні питання у міграційній сфері до національних стратегій економічного та соціального розвитку тих регіонів, звідки походять мігранти;

2) у ч. 2 визначено перелік напрямів співробітництва на засадах партнерства, взаємної довіри, солідарності, спільної відповідальності, до яких віднесено:

- діяльність із подолання причин виникнення міграції;
- сумісне запровадження ефективної та превентивної політики щодо боротьби з нелегальною міграцією;
- започаткування всебічного діалогу з питань притулку, спрямованого на реалізацію практичних аспектів Конвенції ООН про статус біженців 1951 р., Протоколу щодо статусу біженців 1967 р. та ін., а також забезпечення дотримання принципу «невислання»;
- забезпечення іноземцям, які проживають на законних підставах, прав, гідного поводження та інтеграції;
- розвиток оперативних заходів у сфері управління кордонами та співробітництва у цій сфері (обмін досвідом та інформацією, навчання та ін.) й дієву імплементацію принципу інтегрованого управління кордонами;
- у регіональному вимірі – здійснення заходів із політики повернення;
- обмін поглядами з питань нелегального працевлаштування мігрантів;

³⁴ Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text.

– посилення рівня безпеки документів та ін.³⁵.

Міграційна співпраця ЄС з Україною до початку повномасштабної війни в Україні найбільш активно здійснювалася у сферах: а) реадмісії; б) візових питань; в) трудової міграції; г) управління кордонами та ін.

Умови сьогодення свідчать про те, що таке співробітництво і взаємодія у сфері міграції не є завершеним процесом, а навпаки, набуває нових обертів.

Прикладом зазначеної співпраці слугує формат Східного партнерства з питань міграції та мобільності. Так, тематична платформа під назвою «Мобільність і міжлюдські контакти» орієнтована на здобувачів вищої освіти, наукових та науково-педагогічних працівників, молодь, артистів та інших діячів культури. Її завданням є розгляд питань освіти і наукових досліджень, інновацій у цих сферах, міграції й інтегрованого управління кордонами та ін. Куратором платформи з української сторони визначений профільний підрозділ Секретаріату Кабінету Міністрів України³⁶.

Інша сфера співпраці під назвою «Міграція та мобільність» має на меті сприяти збільшенню легальної міграції, обміну навичками й досвідом завдяки мобільності, взаємному визнанню кваліфікацій та діалогу за допомогою академічних програм обміну, що є суттєво важливим для подальшого соціально-економічного розвитку як ЄС, так і держави Україна.

Наразі ЄС підтримує широкий спектр програм, котрі:

- торкаються полегшення міграції та мобільності;
- надають допомогу біженцям і вимушеним переселенцям;
- усувають причини нелегальної міграції та примусового переміщення та ін.

Отже, співробітництво України з ЄС у сфері міграції досягло значного прогресу. Подальша співпраця України з ЄС у цій галузі насамперед спрямована на втілення завдань України у сфері національної безпеки.

Яскравим прикладом співпраці України з Європейським Союзом у сфері міграції та притулку є підписані МВС України у 2022 р. адміністративні домовленості щодо співробітництва між Україною та Європейською комісією в рамках Європейської міграційної мережі (EMN).

Згідно з цими домовленостями інтереси держави у зазначеній

³⁵ Там само.

³⁶ Вплив міграційних процесів на перебіг повоєнного відновлення України, міграційну політику ЄС та країн Східного партнерства. Київ : Центр Разумкова, 2023. 265 с. С. 13. URL : <https://razumkov.org.ua/images/2023/10/25/2023-Pyshchulina-MIGRACIA.pdf>.

співпраці представляє Державна міграційна служба України, що є вагомим кроком для подальшого просування повноцінної інтеграції нашої держави в європейський простір.

Такі домовленості передбачають:

– налагодження довготривалих відносин для найбільш ефективного управління міграційними потоками, особливо в умовах триваючої повномасштабної війни на території України, коли українці вимушені покидати домівки та шукати прихисток у державах ЄС (на час укладення таких домовленостей в державах Європи перебувало понад 6 млн українських біженців);

– швидкий обмін інформацією щодо ситуації з питань міграції та притулку;

– доступ до актуальної, об'єктивної, перевіреної та порівняльної інформації, напрацьованої EMN щодо ситуації з питань міграції та притулку в державах-членах, звичайно, з урахуванням протоколів про конфіденційність;

– участь як спостерігача у засіданнях мережі, дослідженнях, конференціях, семінарах та ін.³⁷.

Участь України в зазначених процесах сприятиме:

1) синхронізації міграційної політики нашої держави з політикою ЄС у цій сфері;

2) зосередженню уваги на заходах із подолання міграційної кризи, викликаній війною;

3) об'єднанню зусиль для ефективною протидії нелегальній міграції в Європі шляхом створення легальних шляхів;

4) підтриманню ініціатив ЄС із уніфікації та гармонізації законодавства у сфері міграції.

5. ПРОТИДІЯ НЕЛЕГАЛЬНІЙ МІГРАЦІЇ ЯК ПРІОРИТЕТНИЙ НАПРЯМ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ МІГРАЦІЙНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

Протидія нелегальній міграції є процесом складним і багатогранним, що являє собою доволі складну процедуру правозастосування уповноваженими органами та їх посадовими особами, оскільки насамперед стосується застосування заходів державного впливу, пов'язаних із обмеженням прав людини.

³⁷ Україна посилить співпрацю з ЄС у рамках Європейської міграційної мережі. *УКРІНФОРМ*. URL : <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3542403-ukraina-posilit-spiivpracu-z-es-u-ramkah-evropejskoi-migracijnoi-merezi.html>.

Так, із метою диференціації функцій держави у сфері міграційної роботи, Відповідно до постанови КМУ № 658 від 15 червня 2011 р. «Про утворення територіальних органів Державної міграційної служби», утворено як юридичні особи публічного права територіальні органи Державної міграційної служби України, а постановою КМУ № 360 від 20 серпня 2014 р. затверджено Положення про Державну міграційну службу України.

Згідно з вищезазначеною постановою Державна міграційна служба України (далі – ДМСУ) належить до центральних органів виконавчої влади, а її діяльність спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра внутрішніх справ України. Вказана служба реалізує державну політику у сферах міграції (імміграції та еміграції), реєстрації фізичних осіб, громадянства, біженців та інших визначених Кабінетом Міністрів України категорій мігрантів, включно і у сфері протидії нелегальній (незаконній) міграції³⁸.

У Положенні про Державну міграційну службу України визначено завдання ДМСУ, основними з яких щодо протидії незаконній міграції є :

1) реалізація державної політики у сферах міграції (імміграції та еміграції), у тому числі протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів (підпункт 1 п. 3);

2) внесення на розгляд Міністра внутрішніх справ України пропозицій щодо забезпечення формування державної політики у сферах міграції (імміграції та еміграції), у тому числі протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів (підпункт 2 п. 3);

3) прийняття рішень про добровільне повернення або примусове повернення іноземців та осіб без громадянства в країну походження або третю країну, про примусове видворення іноземців та осіб без громадянства з України, рішень про поміщення до пункту тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні, про реадмісію, про заборону в'їзду іноземцям та особам без громадянства в Україну, здійснення заходів, пов'язаних із примусовим поверненням/видворенням іноземців та осіб без громадянства з України (підпункт 9-1 п. 4);

4) забезпечення функціонування пунктів тимчасового розміщення біженців та пунктів тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні;

³⁸ Про затвердження Положення про Державну міграційну службу України : постанова Кабінету Міністрів України від 20 серпня 2014 р. № 360. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/360-2014-%D0%BF#Text>.

5) здійснення відповідно до закону заходів щодо запобігання та протидії нелегальній (незаконній) міграції, іншим порушенням міграційного законодавства (підпункт 31 п. 4);

6) здійснення відповідно до закону державного контролю за дотриманням законодавства у сферах міграції (імміграції та еміграції), у тому числі протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів у передбачених законодавством випадках, притягнення порушників до адміністративної відповідальності (підпункт 33 п. 4);

7) проставлення апостилю на документах, що видаються ДМСУ, її територіальними органами та територіальними підрозділами, що стосуються сфери міграції (імміграції та еміграції), у тому числі протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів (підпункт 36-3 п. 4);

8) організація планово-фінансової роботи в апараті ДМСУ, її територіальних органах та територіальних підрозділах, пунктах тимчасового розміщення біженців, пунктах тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні, на підприємствах, в установах та організаціях, що належать до сфери її управління, здійснення контролю за використанням фінансових і матеріальних ресурсів, забезпечення організації та вдосконалення бухгалтерського обліку в установленому законодавством порядку (підпункт 5 п. 5);

9) проведення перевірок стану додержання органами виконавчої влади, громадянами, органами реєстрації, підприємствами, установами та організаціями вимог законодавства у сферах міграції (імміграції та еміграції), у тому числі протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів і внесення пропозицій щодо усунення причин порушення таких вимог (підпункт 5 п. 6);

10) створення умов для тимчасового тримання іноземців та осіб без громадянства, затриманих за незаконне перебування на території України, до вирішення питання щодо їх примусового видворення або поміщення до пункту тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні, шляхом виділення приміщень в територіальних органах ДМСУ (підпункт 7 п. 6);

11) внесення на розгляд Міністра внутрішніх справ України пропозицій щодо забезпечення формування державної політики у сферах міграції (імміграції та еміграції), у тому числі протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів, розроблених

ДМСУ проєктів законів, актів Президента України та КМУ, а також позиції щодо проєктів, розробниками яких є інші міністерства (підпункт 2 п. 10);

12) затвердження граничної чисельності працівників пунктів тимчасового розміщення біженців і пунктів тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні, а також їх структури, штатного розпису і кошторису у межах коштів, передбачених на утримання ДМСУ (підпункт 27 п. 10).

Структура органів державної міграційної служби України

(за результатами роботи ДМС України у 2023 р.)

Суб'єктом протидії нелегальній міграції є також органи Національної поліції України (далі – НПУ). Для реалізації зазначених завдань поліцейські наділені відповідними повноваженнями, а саме правами та обов'язками зі здійснення превентивної та профілактичної діяльності, спрямованої на запобігання вчиненню правопорушень (п. 1 ч. 1 ст. 23). Відповідно до п. 1 Положення про Міністерство внутрішніх справ України, затвердженого постановою КМУ № 878 від 28 жовтня 2015 р., МВС є одним із органів у системі центральних органів виконавчої влади, що поміж інших сфер також забезпечує формування державної політики у сферах міграції (імміграції та еміграції), у тому числі протидії нелегальній міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів (абз. 6 п. 1)³⁹.

³⁹ Про затвердження Положення про Міністерство внутрішніх справ України : постанова Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2015 р. № 878. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/878-2015-п#Text>.

Національна поліція

Національна поліція

України —

центральний орган виконавчої влади, який служить суспільству у спосіб забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку.

НПУ в межах визначених ст. 23 Законом України «Про Національну поліцію»⁴⁰ повноважень включно і щодо протидії випадкам нелегальної міграції:

– здійснює екстрені комунікації за телефонним номером 102, оброблення та використання інформації, переданої поліції постачальниками електронних комунікаційних мереж та/або послуг у випадках та порядку, передбачених Законом України «Про електронні комунікації»;

– здійснює досудове розслідування кримінальних правопорушень у межах визначеної підслідності;

– розшукує осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду, ухиляються від виконання кримінального покарання або від виконання обов'язків, визначених законом для суб'єктів пробації, пропали безвісти, та інших осіб у випадках, визначених законом;

– у випадках, визначених законом, здійснює провадження у справах про адміністративні правопорушення, приймає рішення про застосування адміністративних стягнень та забезпечує їх виконання;

– доставляє у випадках і порядку, визначених законом, затриманих осіб, підозрюваних у вчиненні кримінального правопорушення, та осіб,

⁴⁰ Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19/conv#Text>.

які вчинили адміністративне правопорушення;

- вживає всіх можливих заходів для надання домедичної допомоги особам, які постраждали внаслідок кримінальних чи адміністративних правопорушень, нещасних випадків, а також особам, які опинилися в ситуації, небезпечній для їхнього життя чи здоров'я;

- забезпечує безпеку взятих під захист осіб на підставах та в порядку, визначених законом;

- здійснює у визначеному законом порядку протидію злочинним посяганням на об'єкти критичної інфраструктури, що загрожують безпеці громадян і порушують функціонування систем життєзабезпечення; захист об'єктів критичної інфраструктури, інтересів суспільства і держави від злочинних посягань у кіберпросторі, здійснює заходи із запобігання, виявлення, припинення та розкриття кіберзлочинів проти об'єктів критичної інфраструктури;

- виконує в межах компетенції запити органів правопорядку (правоохоронних органів) інших держав або міжнародних організацій поліції відповідно до закону та міжнародних договорів України;

- здійснює оперативно-розшукову діяльність відповідно до закону;

- здійснює у взаємодії зі Збройними Силами України, Національною гвардією України, Державною прикордонною службою України, Державною спеціальною службою транспорту, Службою безпеки України боротьбу з диверсійно-розвідувальними силами агресора (противника) та не передбаченими законами України воєнізованими або збройними формуваннями;

- сприяє Державній прикордонній службі України у виявленні каналів незаконного перетинання державного кордону, переміщення зброї, боєприпасів, вибухових речовин та разом із відповідними правоохоронними органами ліквідує такі канали;

- здійснює конвоювання осіб, затриманих за підозрою в учиненні кримінального правопорушення, узятих під варту, обвинувачених або засуджених до позбавлення волі, а також охороняє їх у залі суду;

- у випадках, передбачених законом, утримує в ізоляторах тимчасового тримання осіб, затриманих за вчинення кримінальних або адміністративних правопорушень, осіб, стосовно яких як запобіжний захід застосовано тримання під вартою, осіб, підданих адміністративному арешту, а також обвинувачених і засуджених;

- здійснює представництво та забезпечує виконання зобов'язань України в Міжнародній організації кримінальної поліції – Інтерполі та виступає як Національне центральне бюро Інтерполу;

- здійснює співробітництво з Європейським поліцейським офісом (Європол) та діє як Національний контактний пункт між

компетентними органами України та Європолом;

– організовує взаємодію правоохоронних та інших державних органів України з Міжнародною організацією кримінальної поліції – Інтерполом, Європейським поліцейським офісом (Європолом), а також компетентними органами інших держав із питань, що належать до сфери діяльності Інтерполу та Європолу;

– здійснює адміністративний нагляд відповідно до закону;

– вживає заходів для запобігання, виявлення та припинення порушень порядку та правил використання повітряного простору України експлуатантами безпілотних повітряних суден над визначеною територією чи об'єктом із спеціальним режимом або над місцем здійснення спеціального поліцейського контролю, проведення операцій із припинення правопорушення та ін.

Важливо акцентувати увагу на **основних формах взаємодії ДМСУ та НПУ**. До них належать такі:

1) ДМСУ проводить аналіз міграційної ситуації в Україні, а НПУ згідно зі ст. 26 Закону України «Про Національну поліцію» підтримує Інформаційний портал Національної поліції бази даних в актуальному стані; особливо коли це стосується іноземців та осіб без громадянства, що затримуються поліцією за порушення визначених правил перебування в Україні (п. 10 ч. 1 ст. 26 Закону України «Про Національну поліцію»);

2) здійснення взаємного інформування та доступ у встановленому порядку до баз даних;

3) моніторинг і збирання, аналіз, оцінка виявлених ДМСУ та НПУ фактів порушень правил перебування в Україні іноземцями та особами без громадянства;

4) організація та проведення спільних заходів,

5) обмін досвідом стосовно проведення превентивно-профілактичних операцій, що ініціюються ДМСУ («Мігрант», «Біженець», «Готель», «Кордон») та НПУ («Розшук», «Зброя, вибухівка», «Стоп наркотик», «Ринок», «Документ»), з метою зниження рівня злочинності та виявлення осіб без громадянства та іноземців, які незаконно перебувають на території України.

Взаємодія ДМСУ із Нацполіцією особливо ефективна в межах проведення операції «Мігрант» – тільки у грудні 2023 р. у чотирьох регіонах (у м. Києві, на Дніпропетровщині, Хмельниччині та Запоріжжі) було виявлено майже 300 порушників законодавства про правовий статус іноземців та осіб без громадянства.

Співпраця ДМСУ та НПУ приносить позитивні результати, що підтверджується даними Звіту голови ДМСУ за результатами роботи служби у 2023 р.

Результати протидії нелегальній міграції в Україні в 2023 р.

Поряд із НПУ в боротьбі з нелегальними мігрантами Державній міграційній службі України допомагає Державна прикордонна служба України (далі – ДПСУ).

Згідно із Законом України «Про державну прикордонну службу України»⁴¹:

1) до основних функцій ДПСУ віднесено участь у боротьбі з

⁴¹ Про Державну прикордонну службу України : Закон України від 03 квітня 2003 р.
URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-15#Text>.

організованою злочинністю та протидію незаконній міграції на державному кордоні України і в межах контрольованих прикордонних районів (ч. 1 ст. 2);

2) до обов'язків – здійснення самостійно або у взаємодії з органами НПУ і органами Служби безпеки України, центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері міграції (імміграції та еміграції), у тому числі протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів, його територіальними органами чи територіальними підрозділами в межах контрольованих прикордонних районів контролю за дотриманням іноземцями та особами без громадянства, а також біженцями, особами, які потребують додаткового захисту, та особами, яким надано притулок в Україні, установлених правил перебування на її території (п. 16 ст. 19);

3) до прав:

– створювати і використовувати в інтересах розвідки, контррозвідувального забезпечення охорони державного кордону України, оперативно-розшукової діяльності, участі у боротьбі з організованою злочинністю та протидії незаконній міграції інформаційні системи, у тому числі банки даних щодо осіб, які перетнули державний кордон України, осіб, які вчинили правопорушення, протидію яким віднесено до компетенції ДПСУ, осіб, яким згідно із законодавством не дозволяється в'їзд в Україну або тимчасово обмежується право виїзду з України, недійсних, викрадених і втрачених документів на право виїзду за кордон та в інших випадках, передбачених законами України (п. 10 ч. 1 ст. 20);

– взаємодіяти з питань охорони державного кордону України, протидії незаконній міграції, незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, транскордонній злочинності, контрабандній діяльності з компетентними органами та військовими формуваннями іноземних держав, міжнародними організаціями в порядку і на засадах, установлених законодавством (п. 43 ч. 1 ст. 20);

До проблем під час проведення профілактично-попереджувальних заходів працівниками ДМСУ, ДПСУ та НПУ слід віднести мовний бар'єр у спілкуванні з іноземцями та особами без громадянства. Незважаючи на те, що підпунктом «г» п. 2 ч. 3 Постанови Кабінету Міністрів України № 1298 від 30 серпня 2002 року «Про оплату праці працівників на основі Єдиної тарифної сітки розрядів і коефіцієнтів з оплати праці працівників

установ, закладів та організацій окремих галузей бюджетної сфери»⁴² установлені надбавки працівникам за знання та використання в роботі іноземної мови: однієї європейської – 10, однієї східної, угро-фінської або африканської – 15, двох і більше мов – 25 відсотків посадового окладу (ставки заробітної плати), – крім випадків, коли вимогами для зайняття посади передбачено знання іноземної мови, що підтверджено відповідним документом, фактично такі виплати не здійснюються.

До того ж, наприклад, якщо працівник дійсно знає іноземну мову (про що свідчить диплом про освіту чи інший документ, котрий підтверджує знання іноземної мови), то постає питання: як він має використовувати її в роботі – постійно, щоденно чи періодично (якщо періодично, то з яким інтервалом), складаючи відповідні документи іноземною мовою, чи достатньо лише вербального спілкування нею (тоді як це має фіксуватися для підтвердження використання у службовій діяльності навичок зі спілкування іноземною мовою). Чи, можливо, достатньо використання у службовій діяльності іноземної мови хоча б раз на рік (у службових документах чи при безпосередньому спілкуванні)? Отже, працівникам ДПСУ, ДМСУ, НПУ практично не здійснюються виплати надбавок за знання іноземної мови.

Звідси відсутність працівників, які володіють іноземною мовою міжнародного (міжнаціонального) спілкування, та потреба у залученні перекладачів, що здійснюється з дотриманням вимог ст. 274 КУпАП. На нашу думку, відносно нескладно знайти особу, яка володіє європейською мовою (англійською, німецькою, французькою, італійською), набагато складніше знайти перекладача, який вільно володіє би арабською та перською мовами (особливо їхніми різними діалектами, що істотно різняться між собою). Крім зазначеного, перекладач має володіти необхідною термінологією, в тому числі й юридичною, оскільки згідно з чинним законодавством України іноземці та особи без громадянства, які перебувають на території України користуються правами і свободами нарівні з громадянами України, за винятком передбачених законами України обмежень (наприклад, брати участь у виборах та ін.), тому таким особам необхідно роз'яснити їхні права та обов'язки, включно і щодо притягнення останніх до адміністративної відповідальності за тією ж ст. 203 КУпАП «Порушення іноземцями та особами без громадянства правил перебування в Україні і транзитного проїзду через територію України».

⁴² Про оплату праці працівників на основі Єдиної тарифної сітки розрядів і коефіцієнтів з оплати праці працівників установ, закладів та організацій окремих галузей бюджетної сфери : постанова Кабінету Міністрів України від 30 серпня 2002 р. № 1298. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1298-2002-п#Text>.

Знання іноземної мови працівниками ДПСУ, ДМСУ, НПУ або наявність перекладача (за відсутності таких знань у вищевказаних співробітників) також необхідні у таких законодавчо визначених випадках:

1) для встановлення особи порушника і з'ясування обставин правопорушення – при порушенні іноземцем або особою без громадянства правил перебування в Україні/транзитного проїзду через територію нашої держави (коли особу порушника не вдається чи неможливо встановити на місці вчинення порушення) уповноважені посадові особи центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері міграції (імміграції та еміграції), у тому числі протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів, його територіальних органів і підрозділів можуть доставляти таких осіб у приміщення центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері міграції (імміграції та еміграції), у тому числі протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів, його територіальних органів і підрозділів, до поліції, до пунктів тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні (ст. 259 КУпАП);

2) при здійсненні адміністративного затримання:

– Національною поліцією України – при порушенні правил перебування іноземців та осіб без громадянства в Україні і транзитного проїзду через територію України, а також в інших випадках, прямо передбачених законами України;

– органами прикордонної служби – у разі незаконного перетинання або спроби незаконного перетинання державного кордону України, порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї, порушення прикордонного режиму, режиму в пунктах пропуску через державний кордон України або режимних правил у контрольних пунктах в'їзду-виїзду, вчинення злісної непокори законному розпорядженню або вимозі військовослужбовця чи працівника Державної прикордонної служби України або члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону, порушення правил використання об'єктів тваринного світу в межах прикордонної смуги та контрольованого прикордонного району, у територіальному морі, внутрішніх водах та виключній (морській) економічній зоні України, порушення законодавства про правовий статус іноземців та осіб без громадянства, невиконання рішення про заборону в'їзду в Україну, порушення порядку в'їзду до району

проведення антитерористичної операції або виїзду з нього (ст. 262 КУпАП)⁴³.

З огляду на вищевикладене слід зазначити, що:

– по-перше, держава має всіляко підтримувати працівників ДПСУ, ДМСУ, НПУ, котрі володіють (мають відповідні знання, уміння та навички) іноземними мовами, шляхом їх матеріального заохочення – встановлення відповідних доплат незалежно від систематичності використання таких мовних навичок у роботі;

– по-друге, необхідно запровадити систему післядипломної перепідготовки для таких працівників шляхом проведення декілька разів на рік (не менше двох) навчально-консультативних занять, що дозволить таким співробітникам зберегти їхні мовні навички на належному рівні;

– по-третє, визначення осіб, які залучаються перекладачами, має бути узгоджене з керівництвом територіальних органів ДМСУ, НПУ та органу охорони державного кордону ДПСУ. Такі перекладачі поряд із працівниками вищевказаних органів мають проходити додаткові навчання, спрямовані на підтримку їхніх мовних навичок та опанування спеціально-юридичним категоріальним апаратом тієї чи іншої іноземної мови, насамперед мов міжнародного спілкування.

Важливу роль у протидії нелегальній міграції відіграє пункт тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні (далі – ПТП). Такий пункт утворюється, реорганізовується та ліквідується за рішенням ДМСУ та належить до сфери її управління. Він є державною установою, що призначена для тимчасового тримання іноземців та осіб без громадянства, а саме:

- стосовно яких судом прийнято рішення про примусове видворення;

- стосовно яких судом прийнято рішення про затримання з метою ідентифікації та/або забезпечення примусового видворення за межі території України;

- затриманих центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері міграції (імміграції та еміграції), у тому числі протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів, його територіальними органами та підрозділами на строки та в порядку, передбачені законодавством України;

- затриманих за рішенням суду до завершення розгляду заяви про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту в

⁴³ Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07.12.1984. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>.

Україні, або особою без громадянства (п. 27 ч. 1 статті 1 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства»).

Строк тримання затриманих іноземців та осіб без громадянства в пунктах тимчасового перебування становить шість місяців зі дня фактичного затримання особи, а за наявності низки умов, про які йтиметься далі, загальний строк затримання не повинен перевищувати вісімнадцяти місяців.

Слід вказати ще на деякі проблеми правового характеру, вирішення яких сприятиме покращенню регулювання відносин, пов'язаних із протидією нелегальній міграції в державі.

Зовсім не малозначними є питання, що виникають у разі виявлення іноземців та осіб без громадянства, котрі незаконно перетнули державний кордон України або незаконно проживають в Україні та на час їх виявлення не досягли повноліття.

Згідно з п. 6. Типового положення про пункт тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні, діти іноземців та осіб без громадянства розміщуються в пункті тимчасового перебування разом із батьками, а в разі відсутності батьків – з близькими родичами.

Діти іноземців та осіб без громадянства, розлучені із сім'єю, не підлягають розміщенню в пункті тимчасового перебування, а направляються до притулку для дітей служби у справах дітей⁴⁴.

Проте такий стан справ ускладнює подальшу роботу з дітьми-іноземцями щодо встановлення їхньої країни-походження та можливості вжиття заходів із возз'єднання сім'ї. Крім того, розподіл таких груп нелегалів ускладнює роботу зі встановлення всіх обставин потрапляння таких осіб на територію України, встановлення їхніх осіб та повернення їх на батьківщину. Вважаємо, що неповнолітні іноземці та особи без громадянства, які були затримані у складі групи таких іноземців чи осіб без громадянства, які незаконно перетнули кордон України або незаконно проживають в Україні, мають поміщатися разом із повнолітніми до відповідних пунктів тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні. З цією метою у пунктах слід утворити спеціальні підрозділи соціально-реабілітаційної та соціально-психологічної роботи з неповнолітніми, до роботи яких в обов'язковому порядку залучити педагогічних працівників та працівників служб у справах дітей.

⁴⁴ Про затвердження Типового положення про пункт тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні : постанова Кабінету Міністрів України від 17 липня 2003 р. № 1110. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1110-2003-p#Text>.

Для практичних працівників у сфері протидії нелегальній міграції важливим є розуміння правових підстав своїх дій, насамперед у взаємовідносинах із громадянами України, іноземцями, особами без громадянства, біпатридами тощо.

Ключовою при цьому є правова підстава отримання інформації, необхідної для виконання завдань, що стоять перед працівниками ДМСУ.

Отримання такої інформації здійснюється шляхом опитування осіб, які володіють інформацією, необхідною для виконання завдань та функцій ДМСУ.

На жаль, Положення про ДМСУ не містить відомостей про наявність у працівників цієї служби права здійснювати опитування громадян. З іншого боку, проведення опитування є можливим відповідно до ст. 19 Закону України «Про звернення громадян», що визначає як обов'язок органів державної влади особисто організовувати та перевіряти стан розгляду заяв чи скарг громадян, вживати заходів до усунення причин, що їх породжують, систематично аналізувати та інформувати населення про хід цієї роботи (хоча у законі прямо не зазначено щодо здійснення опитування громадян та складання відповідних пояснень, протоколів опитування тощо). Зазначене вказує на присутність адміністративного розсуду, котрий може суперечити принципу правової визначеності та передбачуваності як складових верховенства права (ст. 8 Конституції України).

Водночас здійснення опитування цілком кореспондується з положеннями ст. 19 Закону України «Про звернення громадян» та ст. 6-1 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» щодо здійснення ДМСУ розгляду відповідних заяв іноземців, осіб без громадянства. Інша справа – опитування осіб, яких поміщають до пунктів тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають на території України. Вказане право посадових осіб ДМСУ прямо не визначено у законодавстві.

Викликає питання і низка інших превентивних заходів, що мають реалізовувати працівники ДМСУ. Зокрема, важливим аспектом роботи є подача письмових запитів та одержання необхідної для виконання завдань ДМСУ інформації від державних органів, органів місцевого самоврядування, юридичних осіб державної форми власності, а також іноземних держав.

Територіальний орган/територіальний підрозділ центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері міграції (імміграції та еміграції), у тому числі протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів, здійснює перевірку

адреси місця проживання іноземця або особи без громадянства з метою підтвердження наданої ним у заяві про оформлення посвідки на постійне проживання чи посвідки на тимчасове проживання інформації про місце проживання (ч. 20 ст. 5 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства»).

Абзац 2 ч. 2 ст. 6-1 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» визначає, що під час розгляду заяви про визнання особою без громадянства центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері міграції (імміграції та еміграції), у тому числі протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів, вживає необхідних заходів для збору інформації з місця народження такої особи, країн або місць її попереднього постійного та довгострокового проживання, а також з країни, громадянство якої мають члени її сім'ї.

Отже, виконання таких запитів посадовими особами ДМСУ можливе винятково у межах здійснення провадження з розгляду заяви про визнання особою без громадянства або заяви про оформлення посвідки на постійне проживання чи посвідки на тимчасове проживання.

Все вищезазначене зобов'язує працівників звертатися насамперед до норм Закону України «Про звернення громадян» як до основоположного законодавчого акта, що регулює порядок і правила розгляду звернень громадян.

Таким чином, протидія нелегальній міграції в Україні є багатогранним процесом, що являє собою доволі складну процедуру правозастосування уповноваженими органами та їх посадовими особами, оскільки передусім стосується здійснення заходів державного впливу, пов'язаних із обмеженням прав людини.

Підсумовуючи вищевикладене, слід відзначити, що чинне законодавство України у сфері протидії нелегальній міграції, незважаючи на зрушення, що відбулися останнім часом, залишається таким, що потребує удосконалення, а деякі відносини все ще перебувають поза нормативним регулюванням. Такий стан справ турбує як безпосередньо працівників, які втілюють нормативні приписи у повсякденне життя, здійснюють заходи з недопущення, припинення та документування протиправних діянь у міграційній сфері, так і широке коло правників та політиків. Запропоновані зміни та доповнення до законів та підзаконних актів мають слугувати не лише формуванню досконалого інституту протидії нелегальній міграції, а й загалом розбудови України як правової держави.

АЛГОРИТМ ДІЙ ПРАЦІВНИКІВ ДМСУ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ НЕЛЕГАЛЬНІЙ МІГРАЦІЇ

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Боротьба з таким негативним явищем, як нелегальна міграція, віднесена до компетенції багатьох органів публічної влади та їх посадових осіб, які відповідно до ч. 2 ст. 19 Основного Закону зобов'язані діяти виключно лише на підставі, у межах і у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

Провідна роль у боротьбі з нелегальною міграцією належить **Державній міграційній службі України**, що з-поміж інших основних завдань здійснює такі:

- реалізує державну політику у сферах міграції (імміграції та еміграції), у тому числі протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів;

- вносить на розгляд Міністра внутрішніх справ України пропозиції щодо забезпечення формування державної політики у сферах міграції (імміграції та еміграції), у тому числі протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів;

- здійснює заходи із запобігання та протидії нелегальній (незаконній) міграції, іншим порушенням міграційного законодавства;

- здійснює державний контроль за дотриманням законодавства у сферах міграції (імміграції та еміграції), у тому числі протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів у передбачених законодавством випадках, притягує порушників до адміністративної відповідальності;

- проставляє апостиль на документах, що видаються ДМСУ, її територіальними органами та територіальними підрозділами, що стосуються сфери міграції (імміграції та еміграції), у тому числі протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів.

ДМСУ, як один із центральних органів виконавчої влади, наділена правом проводити перевірки стану додержання органами виконавчої влади, громадянами, органами реєстрації, підприємствами, установами та організаціями вимог законодавства у сферах міграції (імміграції та еміграції), у тому числі протидії нелегальній (незаконній) міграції,

громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів і вносити пропозиції щодо усунення причин порушення таких вимог.

Суттєва роль відведена **Голові ДМСУ**. Він наділений правом вносити на розгляд Міністра внутрішніх справ України:

– пропозиції щодо забезпечення формування державної політики у сферах міграції (імміграції та еміграції), у тому числі протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів;

– розроблені ДМСУ проекти законів, актів Президента України та Кабінету Міністрів України;

– позиції щодо проектів, розробниками яких є інші міністерства⁴⁵.

АЛГОРИТМ ДІЙ ПОСАДОВИХ ОСІБ ДЕРЖАВНОЇ МІГРАЦІЙНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ, ЇЇ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ОРГАНІВ І ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ПІДРОЗДІЛІВ, ОРГАНІВ ОХОРОНИ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ ТА ОРГАНІВ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ ПРО ПРИМУСОВЕ ПОВЕРНЕННЯ І ПРИМУСОВЕ ВИДВОРЕННЯ ІНОЗЕМЦІВ ТА ОСІБ БЕЗ ГРОМАДЯНСТВА

Такий порядок прийняття рішень про примусове повернення і примусове видворення іноземців та осіб без громадянства передбачений чинним законодавством, зокрема, Законом України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства», Інструкцією про примусове повернення і примусове видворення з України іноземців та осіб без громадянства, що затверджена Наказом Міністерства внутрішніх справ України, Адміністрації державної прикордонної служби України, Служби безпеки України 23.04.2012 № 353/271/150 (у редакції наказу Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України 22.01.2018 № 38/77) «Про затвердження Змін до інструкції про примусове повернення і примусове видворення з України іноземців та осіб без громадянства»), іншими нормативно-правовими актами. Вказана нормативна основа визначає заходи уповноважених органів та посадових осіб із безпосереднього примусового повернення, поміщення до пункту тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства,

⁴⁵ Про затвердження Положення про Державну міграційну службу України : постанова Кабінету Міністрів України від 20 серпня 2014 р. № 360. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/360-2014-%D0%BF#Text>.

які незаконно перебувають в Україні (ПТШ), а також під час прийняття рішень про продовження строку затримання, тобто спільні дії щодо протидії нелегальній міграції.

Під «примусовим поверненням» та «примусовим видворенням» розуміється система адміністративно-правових заходів, спрямованих на примушування іноземців, які незаконно перебувають в Україні, покинути територію України всупереч їх волі і бажанню

Алгоритм дій з примусового повернення іноземців до країни походження або третьої країни

Підставами для прийняття рішення про примусове повернення іноземців до країни походження або третьої країни є:

- вчинення дій, що порушують законодавство України про правовий статус іноземців та осіб без громадянства;
- вчинення дій, що суперечать інтересам забезпечення національної безпеки України чи охорони громадського порядку;
- коли це необхідно для охорони здоров'я, захисту прав і законних інтересів громадян України;
- затримання іноземців органами охорони державного кордону у межах контрольованих прикордонних районів під час спроби або після незаконного перетинання державного кордону України.

Таке примусове повернення здійснюється за рішенням органів ДМСУ, органу охорони державного кордону (стосовно іноземців, затриманих ними у межах контрольованих прикордонних районів під час спроби або після незаконного перетинання державного кордону України), органу СБУ *з подальшим повідомленням протягом 24 годин прокурора про підстави прийняття такого рішення*, оформленням відповідних документів, доведенням цього рішення до іноземця та взяттям з нього зобов'язання про добровільний виїзд з України у визначений у рішенні строк, а також здійсненням подальшого контролю за фактичним виконанням іноземцем цього рішення.

Іноземець або особа без громадянства можуть бути примусово повернуті в країну походження або третю країну, якщо їх дії порушують законодавство України з прикордонних питань про правовий статус іноземців та осіб без громадянства або суперечать інтересам забезпечення національної безпеки України чи охорони громадського порядку, або якщо це необхідно для охорони здоров'я, захисту прав і законних інтересів громадян України за рішенням центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері міграції (імміграції та еміграції), у тому числі протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших

визначених законодавством категорій мігрантів, органу Служби безпеки України або органу охорони державного кордону. У рішенні про примусове повернення зазначається строк, протягом якого іноземець або особа без громадянства повинні виїхати з України. Зазначений строк не повинен перевищувати 30 днів з дня прийняття рішення (ч.1 ст.26 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства»).

Вищевказане рішення про примусове повернення іноземців та осіб без громадянства може супроводжуватися заборонаю подальшого в'їзду в Україну строком на три роки. Строк заборони щодо подальшого в'їзду в Україну обчислюється з дня винесення такого рішення. Порядок виконання рішення про заборону щодо подальшого в'їзду в Україну визначає Уряд – Кабінет Міністрів України.

Якщо таке рішення про примусове повернення іноземців та осіб без громадянства прийнято центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері міграції (імміграції та еміграції), у тому числі протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів, органом Служби безпеки України або органом охорони державного кордон, то один із його примірників видається іноземцю або особі без громадянства, стосовно яких прийнято таке рішення.

У такому документі зазначаються підстави прийняття вказаного рішення, порядок його оскарження та наслідки невиконання (форма рішення про примусове повернення іноземців та осіб без громадянства затверджена спільним наказом Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України)⁴⁶.

Рішення про примусове повернення може бути оскаржено до суду. Таке право іноземця чи особи без громадянства передбачено ст. 288 Кодексу адміністративного судочинства під назвою «Особливості провадження у справах за адміністративними позовами з приводу примусового повернення чи примусового видворення іноземців або осіб без громадянства за межі території України», яка деталізує особливості такого провадження, а саме, законодавець передбачив, що позовні заяви іноземців та осіб без громадянства *щодо оскарження рішень* про їх примусове повернення в країну походження або третю країну чи їх

⁴⁶ Інструкція про примусове повернення і примусове видворення з України іноземців та осіб без громадянства: Наказ Міністерства внутрішніх справ України, Адміністрації державної прикордонної служби України, Служби безпеки України 23.04.2012 № 353/271/150 (у редакції наказу Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України 22.01.2018 № 38/77). URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0482-18?find=1&text=%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%BC%D0%BE%D0%B2+#w1_2.

примусове видворення за межі України подаються до місцевого загального суду як адміністративного суду за місцезнаходженням центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері міграції (імміграції та еміграції), у тому числі протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів, його територіальних органів чи підрозділів, органу охорони державного кордону, органу Служби безпеки України або за місцезнаходженням пункту тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні (ч. 1 ст. 288).

Суд повинен розглянути таку адміністративну справу у десятиденний строк з дня подання позовної заяви, причому такий розгляд має відбуватися за обов'язкової участі сторін.

Апеляційні ж скарги на судові рішення в адміністративних справах щодо примусового повернення чи примусового видворення іноземців або осіб без громадянства за межі території України можуть бути подані в десятиденний строк з дня їх проголошення.

В свою чергу суд апеляційної інстанції повинен розглянути справу у десятиденний строк після закінчення строку на апеляційне оскарження з повідомленням учасників справи⁴⁷.

Ч. 16-18 ст. 289 вищевказаного Кодексу суб'єкт законотворчості передбачає, що оскарження рішення про затримання іноземця або особи без громадянства не зупиняє його виконання.

Законодавець вказує на те, що суд апеляційної інстанції розглядає справу з приводу затримання іноземців або осіб без громадянства у десятиденний строк після закінчення строку на апеляційне оскарження з повідомленням учасників справи.

Також законодавчо передбачено, що на час розгляду судом першої та апеляційної інстанцій справи по суті позовних вимог і до набрання рішенням суду законної сили ***іноземець або особа без громадянства утримується у спеціально обладнаному для таких цілей приміщенні органу (підрозділу) охорони державного кордону, органу Служби безпеки України, який її затримав, або у пункті тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні***⁴⁸.

Іноземець або особа без громадянства зобов'язані самостійно залишити територію України у строк, зазначений у рішенні про примусове повернення.

⁴⁷ Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 06 липня 2005 р. URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2747-15/print1389891188543116>.

⁴⁸ Там само.

Контроль за правильним і своєчасним виконанням рішення про примусове повернення іноземця або особи без громадянства здійснюється органом, що його прийняв.

Законодавством визначено, що з метою контролю за виконанням іноземцем та особою без громадянства рішення про примусове повернення службові особи органу охорони державного кордону чи центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері міграції (імміграції та еміграції), у тому числі протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів, *можуть супроводжувати такого іноземця та особу без громадянства по території України.*⁴⁹

При прийнятті рішення про примусове повернення іноземців та осіб без громадянства, які перебувають на території України на законних підставах, таким особам:

- у паспортному документі проставляється відмітка про скасування візи;
- вилучаються документи, що підтверджують законні підстави перебування в Україні;
- вживаються заходи для скорочення строку тимчасового перебування на території України, скасування посвідки на тимчасове проживання в Україні або скасування дозволу на імміграцію в Україну та посвідки на постійне проживання в Україні (ч. 7 ст. 26 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства»)

Примусове повернення не застосовується:

- до іноземців та осіб без громадянства, які не досягли 18-річного віку;
- до іноземців та осіб без громадянства, на яких поширюється дія Закону України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту»;
- до осіб, які не мають документів, що посвідчують особу та дають право на виїзд з України (такі іноземці та особи без громадянства затримуються у встановленому законом порядку з метою ідентифікації, документування та забезпечення передачі відповідно до міжнародних договорів України про реадмісію або примусового видворення відповідно до цього Закону) (абз.1 ч. 8 ст. 26 вищевказаного Закону).

Законодавцем також враховано, що іноземці та особи без громадянства, а саме ті, які надавали інструкторську (стрілецьку, тактичну, медичну, радіотехнічну, вибухотехнічну та іншу) допомогу

⁴⁹ Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства : Закон України від 22 вересня 2011 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3773-17#top>.

підрозділам Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, правоохоронних органів спеціального призначення, Міністерства внутрішніх справ України, залученим до проведення антитерористичної операції, перебуваючи безпосередньо у районах її проведення, та/або залученим до здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, перебуваючи безпосередньо у районах їх проведення, або добровольчим формуванням, що були утворені або самоорганізувалися для захисту незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України та спільно з вищезазначеними підрозділами брали безпосередню участь в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення, перебуваючи безпосередньо в районах антитерористичної операції у період її проведення, а також які брали участь у виконанні бойових або службових завдань антитерористичної операції та/або заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях спільно із вищезазначеними підрозділами та добровольчими формуваннями та отримали посвідку на тимчасове проживання, вважаються такими, які перебувають на території України на законних підставах, у тому числі у випадках, якщо термін дії паспортного документа закінчився або він підлягає обміну, на час до завершення тимчасової окупації Російською Федерацією території України у значенні Закону України «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях» (ч. 20 ст. 4 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства») **не можуть бути примусово повернуті** в країну походження або третю країну, яка вчинила акт агресії проти України, або в країну, яка не визнає територіальну цілісність та суверенітет України або відмовляється визнавати протиправність посягань на територіальну цілісність та суверенітет України, зокрема, голосувала проти Резолюції Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй "Про територіальну цілісність України" від 27 березня 2014 року № 68/262.

Алгоритм примусового видворення іноземців та осіб без громадянства

передбачений суб'єктом законотворчості у Законі України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства».

Законодавець встановив, що рішення про примусове видворення з України іноземців та осіб без громадянства можуть приймати

Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері міграції (імміграції та еміграції), у тому числі протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів, його територіальні органи та територіальні підрозділи, органи охорони державного кордону або органи Служби безпеки України, якщо такі особи:

- затримані за незаконне перетинання (спробу незаконного перетинання) державного кордону України або є обґрунтовані підстави вважати, що іноземець або особа без громадянства ухилятиметься від виконання рішення про примусове повернення;

- якщо така особа не виконала у встановлений строк без поважних причин рішення про примусове повернення чи в інших випадках, передбачених законом (абз. 1 ч. 1 ст. 30).

Рішення про примусове видворення не приймається стосовно іноземців та осіб без громадянства, підстави для примусового видворення яких виявлені в пунктах пропуску (пунктах контролю) через державний кордон під час їх виїзду з України.

Водночас, законодавець закріпив, що іноземцям та особам без громадянства, зазначеним у статті 30 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства», забороняється подальший в'їзд в Україну строком на п'ять років. Такий строк із заборони щодо подальшого в'їзду в Україну обчислюється з дня прийняття такого рішення та додається до строку заборони в'їзду в Україну, який особа мала до цього⁵⁰.

Як і рішення про примусове повернення, рішення про примусове видворення іноземців та осіб без громадянства може бути оскаржено в у вищевказаному судовому порядку.

Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері міграції (імміграції та еміграції), у тому числі протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів, або орган охорони державного кордону на підставі відповідного рішення суду має право розміщувати іноземців та осіб без громадянства в ПТП, а саме: а) затриманих за незаконне перетинання (спробу незаконного перетинання) державного кордону України або щодо яких є обґрунтовані підстави вважати, що іноземець або особа без громадянства ухилятиметься від виконання рішення про примусове повернення; б) осіб, що не виконали у встановлений строк без поважних причин

⁵⁰ Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства : Закон України від 22 вересня 2011 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3773-17#top>.

рішення про примусове повернення; в) якщо мали місце інші, передбачені законом, випадки (ч. 3 ст. 30 вказаного Закону України).

Ч. 4 ст. 30 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» визначає, що іноземці та особи без громадянства, які не мають законних підстав для перебування на території України, затримані в установленому порядку та підлягають примусовому видворенню за межі України, у тому числі прийняті відповідно до міжнародних договорів України про реадмісію, розміщуються в пунктах тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні, протягом строку, необхідного для їх ідентифікації та забезпечення примусового видворення (реадмісії) за межі України, але не більш як на вісімнадцять місяців.

Особа під час свого перебування в пункті тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні, **має право на звернення із заявою про визнання її біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту в Україні. При цьому вона продовжує перебувати в зазначеному пункті до остаточного прийняття рішення за заявою.**

Рішення про примусове видворення іноземця або особи без громадянства виконується центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері міграції (імміграції та еміграції), у тому числі протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів, крім рішень, прийнятих органами охорони державного кордону, що виконуються такими органами.

Контроль за правильністю і своєчасністю виконання рішення про примусове видворення здійснює орган, який прийняв таке рішення.

З метою контролю за виконанням іноземцем або особою без громадянства рішення про примусове видворення **службові особи органу охорони державного кордону або центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері міграції (імміграції та еміграції), у тому числі протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів, здійснюють супровід такого іноземця або особи без громадянства⁵¹.**

Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері міграції (імміграції та еміграції), у тому числі протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів,

⁵¹ Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства : Закон України від 22 вересня 2011 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3773-17#top>.

службова особа якого супроводжувала іноземця та особу без громадянства, яку примусово видворено за рішенням органу Служби безпеки України, інформує СБУ про виконання рішення про примусове видворення.

У вищевказаному Законі законодавець також визначив, що Центральний орган виконавчої влади, який реалізує державну політику у сфері міграції (імміграції та еміграції), у тому числі протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів, орган Служби безпеки України або орган охорони державного кордону **забезпечує проведення дактилоскопії іноземців та осіб без громадянства** (а саме: а) затриманих за незаконне перетинання (спробу незаконного перетинання) державного кордону України або щодо яких є обґрунтовані підстави вважати, що іноземець або особа без громадянства ухилятиметься від виконання рішення про примусове повернення; б) якщо така особа не виконала у встановлений строк без поважних причин рішення про примусове повернення чи в інших випадках, передбачених законом), а в разі потреби взяття інших біометричних даних відповідно до вимог чинного законодавця.

Слід наголосити, що положення статті 30 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» не застосовуються до іноземців та осіб без громадянства, на яких поширюється дія Закону України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту».

Заборонено примусово повертати і примусово видворяти іноземців до країн, коли:

1) їхньому життю або свободі загрожуватиме небезпека за ознаками раси, віросповідання, національності, громадянства (підданства), належності до певної соціальної групи або через політичні переконання;

2) їм загрожує смертна кара або страта, катування, жорстоке, нелюдське або таке, що принижує гідність, поводження чи покарання;

3) їхньому життю або здоров'ю, безпеці або свободі загрожує небезпека внаслідок загальнопоширеного насильства в ситуаціях міжнародного чи внутрішнього збройного конфлікту, або систематичного порушення прав людини, або природного чи техногенного лиха, або відсутності медичного лікування чи догляду, що забезпечує життя;

4) їм загрожує видворення або примусове повернення до країн, а саме:

- їхньому життю або свободі загрожуватиме небезпека за ознаками раси, віросповідання, національності, громадянства (підданства), належності до певної соціальної групи або політичних переконань;

- їм загрожує смертна кара або страта, катування, жорстоке, нелюдське або таке, що принижує гідність, поводження чи покарання;

- їхньому життю або здоров'ю, безпеці або свободі загрожує небезпека внаслідок загальнопоширеного насильства в ситуаціях міжнародного або внутрішнього збройного конфлікту чи систематичного порушення прав людини, або природного чи техногенного лиха, або відсутності медичного лікування чи догляду, який забезпечує життя (ст. 31 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства»);

- іноземці та особи без громадянства не досягли 18-річного віку;

- на іноземців та осіб без громадянства поширюється дія Закону України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту»;

- іноземці та особи без громадянства не мають документів, що посвідчують особу та дають право на виїзд з України (такі іноземці та особи без громадянства затримуються у встановленому законом порядку з метою ідентифікації, документування та забезпечення передачі відповідно до міжнародних договорів України про реадмісію або примусового видворення відповідно до цього Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» (абз.1 ч. 8 ст. 26 вказаного Закону);

- іноземці та особи без громадянства, які надавали інструкторську (стрілецьку, тактичну, медичну, радіотехнічну, вибухотехнічну та іншу) допомогу підрозділам Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, правоохоронних органів спеціального призначення, Міністерства внутрішніх справ України, залученим до проведення антитерористичної операції, перебуваючи безпосередньо у районах її проведення, та/або залученим до здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, перебуваючи безпосередньо у районах їх проведення, або добровольчим формуванням, що були утворені або самоорганізувалися для захисту незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України та спільно з вищезазначеними підрозділами брали безпосередню участь в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення, перебуваючи безпосередньо в районах антитерористичної операції у період її проведення, а також які брали участь у виконанні бойових або службових завдань антитерористичної

операції та/або заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях спільно із вищезазначеними підрозділами та добровольчими формуваннями та отримали посвідку на тимчасове проживання, вважаються такими, які перебувають на території України на законних підставах, у тому числі у випадках, якщо термін дії паспортного документа закінчився або він підлягає обміну, на час до завершення тимчасової окупації російською федерацією території України у значенні Закону України "Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях" (ч.20 ст. 4 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства»), не можуть бути примусово повернуті в країну походження або третю країну, яка вчинила акт агресії проти України, або в країну, яка не визнає територіальну цілісність та суверенітет України або відмовляється визнати протиправність посягань на територіальну цілісність та суверенітет України, зокрема, голосувала проти Резолюції Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй "Про територіальну цілісність України" від 27 березня 2014 року № 68/262 (абз. 2 ч. 8 ст. 26 цього ж нормативно-правового акта).

Колективне примусове видворення іноземців забороняється.

При затриманні іноземця більше ніж на три години щодо його примусового повернення або з метою ідентифікації та забезпечення примусового видворення невідкладно інформується регіональний Центр із надання безоплатної вторинної правової допомоги.

Виконання прийнятого рішення про примусове повернення чи примусове видворення **відкладається**, якщо з офіційними листами до керівників органів ДМСУ, охорони державного кордону та СБУ звернуться дипломатичний представник відповідної країни, представник Управління Верховного Комісара Організації Об'єднаних Націй у справах біженців, але не більше ніж на 10 днів починаючи з дати його оголошення.

Отже, запропонований алгоритм дій працівників ДМСУ у сфері протидії нелегальній міграції свідчить про те, що **держава реагує на виклики, пов'язані з цим негативним явищем, як шляхом вдосконалення законодавчої бази, так і через наділення повноваженнями із здійснення конкретних дій окремих державних органів, провідну роль серед яких відведено саме ДМСУ.**

ДОДАТКИ II

Додаток 1
до Інструкції про примусове повернення
і примусове видворення з України
іноземців та осіб без громадянства
(пункт 1 розділу II)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Начальник _____
(найменування органу, підрозділу)

_____ (підпис, прізвище, ім'я, по батькові)

_____ 20__ року

М. П.

РІШЕННЯ

**про примусове повернення до країни походження або третьої країни
іноземця або особи без громадянства**

_____ (громадянство, прізвище, ім'я, по батькові (за наявності), дата народження)

_____ 20__ року _____ (місце розташування органу, підрозділу)

Мною, _____ ,
(посада, прізвище, ім'я, по батькові)

за результатами розгляду матеріалів щодо громадянина(ки)

_____ (прізвище, ім'я, по батькові)

УСТАНОВЛЕНО:

Ураховуючи вищевикладене, з метою забезпечення виконання положень статті 26 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства»

ВИРІШЕНО:

примусово повернути до країни походження або третьої країни громадянина(ку)

_____ (громадянство (за наявності), прізвище, ім'я, дата народження)

та зобов'язати його (її) покинути територію України у термін до _____

Зазначене рішення може бути оскаржено в суді.

_____ (посада, найменування органу, підрозділу)

_____ (прізвище, ім'я, по батькові)

_____ (підпис)

Мені, громадянину(ці) _____

_____,
_____ (прізвище, ім'я, по батькові (за наявності), дата народження, місце проживання)

повідомлено, що за порушення законодавства України про правовий статус іноземців та осіб без громадянства, інтересів національної безпеки України чи охорони громадського порядку, прав і законних інтересів громадян України та інших осіб, які проживають в Україні (потрібне підкреслити), прийнято рішення про моє примусове повернення.

Я зобов'язуюсь не пізніше _____._____.20__ року залишити територію України.

З вимогами статті 30 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» щодо видворення в примусовому порядку у разі ухилення від виїзду за межі України у визначений строк ознайомлений(а).

_____ (дата)

_____ (підпис)

Перекладач _____
_____ (підпис, прізвище, ім'я, по батькові)

Від підпису відмовився

_____ (посада, найменування органу, підрозділу)

_____ (прізвище, ім'я, по батькові)

_____ (підпис)

Перекладач _____
_____ (підпис, прізвище, ім'я, по батькові)

Поняті:

_____ (прізвище, ім'я, по батькові)

_____ (підпис)

_____ (прізвище, ім'я, по батькові)

_____ (підпис)

Додаток 2
до Інструкції про примусове повернення
і примусове видворення з України
іноземців та осіб без громадянства
(пункт 1 розділу II)

Прокуророві

(місто, район, область)

ПОВІДОМЛЕННЯ
щодо рішення про примусове повернення до країни походження
або третьої країни іноземця або особи без громадянства

Повідомляю, що на підставі статті 26 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» мною прийнято рішення про примусове повернення до країни походження або третьої країни громадянина(ки)

(громадянство (за наявності), прізвище, ім'я, по батькові (за наявності), коли народився(лася), місце проживання)

Зазначена особа зобов'язана залишити територію України до ___ _____
20__ року

Начальник _____
(найменування органу, підрозділу)

(підпис)(прізвище, ім'я, по батькові)

_____ 20__ року

Додаток 5
до Інструкції про примусове повернення
і примусове видворення з України
іноземців та осіб без громадянства
(пункт 1 розділу IV)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Начальник

(найменування органу, підрозділу)

(підпис, прізвище, ім'я, по батькові)

_____ 20__ року

М. П.

РІШЕННЯ

про поміщення до пункту тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні

(громадянство (за наявності), прізвище, ім'я, по батькові (за наявності), дата народження)

_____ 20__ року _____

(місце розташування органу, підрозділу)

Мною, _____ ,
(посада, прізвище, ім'я, по батькові)

за результатами розгляду матеріалів, які надійшли на громадянина(ку)

(прізвище, ім'я, по батькові (за наявності))

УСТАНОВЛЕНО:

Ураховуючи викладене та з метою забезпечення примусового видворення,
на підставі положень статті 30 Закону України «Про правовий статус іноземців
та осіб без громадянства»

ВИРІШЕНО:

помістити до _____ пункту тимчасового перебування іноземців
(найменування пункту)

та осіб без громадянства, які незаконно перебувають на території України,
громадянина(ку) _____

(громадянство (за наявності), прізвище, ім'я, дата народження)

з метою ідентифікації або для забезпечення примусового видворення.

Зазначене рішення може бути оскаржено в суді.

(посада, найменування органу, підрозділу)

(прізвище, ім'я, по батькові)

(підпис)

Додаток 6
до Інструкції про примусове повернення і
примусове видворення з України
іноземців та осіб без громадянства (пункт
1 розділу IV)

Прокуророві

(район, місто, область)

ПОВІДОМЛЕННЯ

**щодо рішення про поміщення до пункту тимчасового перебування
іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні**

Повідомляю, що на підставі статті 30 Закону України «Про правовий статус
іноземців та осіб без громадянства» мною прийнято рішення про поміщення
до _____

(найменування пункту)

пункту тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які
незаконно перебувають в Україні (далі - ПТП), громадянина(ки) _____

(громадянство (за наявності), прізвище, ім'я, по батькові (за наявності), дата народження,
місце проживання)

Зазначену особу поміщено до ПТП з метою забезпечення примусового
видворення.

Начальник _____

(найменування органу, підрозділу)

(підпис) (прізвище, ім'я, по батькові)

_____ 20__ року

Додаток 7
до Інструкції про примусове
повернення і примусове
видворення з України іноземців та
осіб без громадянства (пункт 10
розділу VII)

АКТ

приймання-передавання іноземця або особи без громадянства

_____ 20__ року

Відомості про особу, яку передають (приймають)

_____ (прізвище, ім'я, по батькові (за наявності))

Стать _____

(чол., жін.)

Дата народження _____

(число, місяць, рік)

Місце народження _____

(країна, область, район, місто, село)

Громадянство _____

(країна та останнє постійне місце проживання)

Сімейний стан _____

Документи, що посвідчують особу _____

_____ (вид документа, дата видачі, найменування органу, що видав документ)

Неповнолітні діти, яких затримано разом з особою:

№ з/п	Прізвище, ім'я	Дата, місце народження	Ким доводиться

Обставини прибуття в Україну

_____ (дата і місце перетинання кордону)

Обставини затримання _____

Дата, час, місце затримання _____

Ким здійснено затримання _____

Причина затримання _____

Відмітка про подання запиту щодо підтвердження особи _____

(номер, дата, кому подано, результати)

Передав

Прийняв

(найменування органу, посада)

(найменування органу, посада)

(звання, підпис, прізвище)

(звання, підпис, прізвище)

Додаток 8
до Інструкції про примусове повернення і примусове видворення з України іноземців та осіб без громадянства (пункт 11 розділу VII)

Зразок

**АКТ
про повернення пасажира (Deportation act air passenger)**

Від: представника прикордонного контролю аеропорту «Бориспіль» (FROM: Immigration of «Borispol» airport) УКРАЇНА (UKRAINE)	Кому: імміграційній службі аеропорту Держава: _____ _____ (TO: Immigration service)
---	---

Номер документа SS 000000 Number of document Держава, що видала документ _____	Photo
--	-------

State which issued the document

Прізвище (Surname) _____ Ім'я (Name) _____ Дата народження 00.00.0000 (Date of birth)	Громадянство (Citizenship) (за наявності) _____ Місце проживання _____ (Place of residence) Місце народження _____ (Place of birth)
---	---

Ця особа прибула до аеропорту «Бориспіль» рейсом № _____, авіакомпанія
(This Person has arrived to the airport «Borispol» by flight №/Airline)
Власнику документа було відмовлено у в'їзді в Україну на підставі того, що він порушив
(The berrer of this document was refused to enter Ukraine because he is broken the Legislation)

законодавство України		,
of the Ukraine)	(вказати норму закону)	
		,
і представнику, що доставив його, було дано вказівку відправити цього пасажира з території		
(the airline which had brought the passenger has to take this person back from Ukraine by flight №)		
України рейсом №	до країни	.

Дата (Date) 00.00.20

Час (Time) 00.00

Згідно з положенням додатка 9 до Конвенції про міжнародну цивільну авіацію 1944 року (ІКАО) останній державі, з якої прибув в Україну пасажир, пропонується прийняти його для повторної перевірки після того, як йому відмовлено у в'їзді в Україну.

(According to the 9-th addition of the International Civil Aviation Convention: the state to which this person had arrived, have to check the document once more after refused entry in Ukraine)

___ 20__ року

Відмітка Державної прикордонної служби України	Підпис представника прикордонного контролю аеропорту «Бориспіль» (Signature of immigration officer) Старший зміни ПН ВПК «Бориспіль»
	_____ Підпис представника авіакомпанії (Signature of airline representative)
	_____ (прізвище, підпис) (Name/Signature)

Увага! Цей акт не є документом, що посвідчує особу!
 (Attention! This act is not a document which proves identity!)

З ним слідує:
 (With him follow)

Додаток 9
до Інструкції про примусове
повернення і примусове
видворення з України іноземців та
осіб без громадянства (пункт 4
розділу VIII)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Начальник _____

(найменування органу, підрозділу)

(підпис, прізвище, ім'я, по батькові)

_____ 20__ року

АКТ

**про фактично здійснені витрати на примусове видворення іноземця
(особи без громадянства)**

Комісія у складі: голови _____

,
(посада, звання, прізвище, ім'я, по батькові)

членів _____,

(посади, звання, прізвища, імена, по батькові)

створена відповідно до наказу начальника (органу) від _____ №

_____, підтверджує витрати

на примусове видворення/реадмісію за межі України _____

(громадянство, прізвище, ім'я, дата народження)

на загальну суму _____ грн _____ коп. _____ :

(сума словами)

№ з/п	Країна	Прізвище, ім'я	Вартість проїзних квитків для іноземця (особи без громадянства) та осіб, які його (її) супроводжують	Вартість утримання в пункті тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства	Вартість ідентифікації особи	Вартість оформлення документів та вчинення інших дій	Загальна сума	У тому числі:		Примітка
								за рахунок власних коштів особи	за рахунок бюджетних коштів	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Усього:										

За рахунок власних коштів особи чи приймаючої сторони: _____ грн _____ коп.

(сума словами)

У разі відмови іноземця або особи без громадянства підтвердити пред'явлену для відшкодування суму витрат в акті зазначається причина відмови.

Ознайомлений про загальну суму витрат

_____ (підпис, прізвище, ім'я іноземця (особи без громадянства)) _____ (дата)

Перекладач _____
(підпис, прізвище, ім'я, по батькові)

Причини відмови затриманого від підтвердження суми витрат _____

Від підпису відмовився.

Присутні _____
: _____ (підпис) _____ (прізвище, ім'я, по батькові)
_____ (підпис) _____ (прізвище, ім'я, по батькові)

Висновок _____

Додатки:

ксерокопії проїзних квитків для іноземців (осіб без громадянства) та осіб, які його супроводжують під час видворення;

ксерокопії документів з установчими даними іноземця (осіб без громадянства) та осіб, які його супроводжують, та інші документи, що підтверджують витрати на видворення.

Голова комісії _____

Члени комісії:

1. _____
2. _____
3. _____

_____ 20__ року
Рахунок органу, на який іноземець
(особа без громадянства)
має переказати кошти, витрачені
на його примусове видворення:

ГЛОСАРІЙ

Адміністрація Державної прикордонної служби України (Адміністрація Держприкордонслужби) – центральний орган виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра внутрішніх справ України і який реалізує державну політику у сфері захисту державного кордону та охорони суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні.

Біженець – особа, яка не є громадянином України і внаслідок обґрунтованих побоювань стати жертвою переслідувань за ознаками раси, віросповідання, національності, громадянства (підданства), належності до певної соціальної групи або політичних переконань перебуває за межами країни своєї громадянської належності та не може користуватися захистом цієї країни або не бажає користуватися цим захистом внаслідок таких побоювань, або, не маючи громадянства (підданства) і перебуваючи за межами країни свого попереднього постійного проживання, не може чи не бажає повернутися до неї внаслідок зазначених побоювань.

Дитина, розлучена із сім'єю – особа віком до вісімнадцяти років, яка прибуває чи прибула на територію України без супроводу батьків чи одного з них, діда чи баби, повнолітніх брата чи сестри, опікуна чи піклувальника, призначених відповідно до законодавства країни походження, або інших повнолітніх осіб, які до прибуття в Україну добровільно чи згідно зі звичаєм країни походження взяли на себе відповідальність за виховання дитини.

Довідка про звернення за захистом в Україні – документ, що засвідчує законність перебування особи на території України на період, що розпочинається з моменту звернення особи з відповідною заявою про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, і є дійсним для реалізації прав і виконання обов'язків, передбачених законодавством України, до остаточного визначення статусу такої особи чи залишення нею території України.

Додатковий захист – форма захисту, що надається в Україні на індивідуальній основі іноземцям та особам без громадянства, які прибули в Україну або перебувають в Україні і не можуть або не бажають повернутися в країну громадянської належності або країну попереднього постійного проживання внаслідок законодавчо визначених обставин.

Громадяни України – фізичні особи, які набули громадянство України в порядку, передбаченому законами України та міжнародними договорами, та

мають тісний правовий зв'язок з державою Україною, що знаходить свій вияв у їхніх взаємних правах та обов'язках.

Державна міграційна служба України – центральний орган виконавчої влади, діяльність якого спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра внутрішніх справ України і який реалізує державну політику у сферах міграції (імміграції та еміграції), у тому числі протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів.

Імміграційна картка – документ, що містить інформацію про іноземця або особу без громадянства, які в'їжджають в Україну чи виїжджають за її межі, та заповнюється у випадках і порядку, що визначаються центральним органом виконавчої влади, котрий забезпечує формування державної політики у сфері захисту державного кордону.

Іноземець – особа, яка не перебуває в громадянстві України і є громадянином (підданим) іншої держави або держав.

Іноземці та особи без громадянства, які перебувають на території України на законних підставах – іноземці та особи без громадянства, які в установленому законодавством чи міжнародним договором України порядку в'їхали в Україну та постійно або тимчасово проживають на її території або тимчасово перебувають в Україні.

Іноземці та особи без громадянства, які постійно проживають в Україні – іноземці та особи без громадянства, які отримали посвідку на постійне проживання, якщо інше не встановлено законом.

Іноземці та особи без громадянства, які тимчасово перебувають на території України – іноземці та особи без громадянства, які перебувають на території України протягом дії візи або періоду, установленому законодавством чи міжнародним договором України, або якщо строк їх перебування на території України продовжено в установленому порядку.

Іноземці та особи без громадянства, які тимчасово проживають в Україні, – іноземці та особи без громадянства, які отримали посвідку на тимчасове проживання або якщо строк їх тимчасового проживання на території України продовжено в установленому порядку, якщо інше не встановлено законом.

Легальна (регулярна) міграція – це ситуація, за якої людина, згідно з установленими правовими процедурами, подорожує чи прибуває до держави,

громадянином якої вона є, чи до країни, через яку проходить (проїжджає) транзитом або ж до якої прямує.

Міжнародна організація з міграції (МОМ) – провідна міжурядова організація, діяльність якої спрямована на забезпечення врегульованого та гуманного управління міграцією, міжнародного партнерства у вирішенні міграційних питань, допомоги в пошуку практичних рішень міграційних проблем, а також на надання гуманітарної підтримки мігрантам, які її потребують, включно з біженцями та внутрішньо переміщеними особами.

Національна поліція України (поліція) – центральний орган виконавчої влади, що суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку.

Нелегальна міграція – це ситуація, за якої людина нелегально перетинає кордони своєї держави, кордони країни, через яку вона проходить (проїжджає) транзитом, кордони держави, до якої вона прямує, або ж порушує законне перебування у країні, до якої прибула легально.

Нелегальна міграція в Україні – це перетинання іноземцями або особами без громадянства державного кордону України та переміщення їх територією з порушенням установленого порядку.

Нелегальний мігрант – іноземець або особа без громадянства, які перетнули державний кордон поза пунктами пропуску або в пунктах пропуску, але з уникненням прикордонного контролю, і невідкладно не звернулися із заявою про надання статусу біженця чи отримання притулку в Україні, а також іноземець або особа без громадянства, які законно прибули в Україну, але після закінчення визначеного їм терміну перебування втратили підстави для подальшого перебування та ухиляються від виїзду з України.

Особа без громадянства – особа, яку жодна держава відповідно до свого законодавства не вважає своїм громадянином.

Особа, яка потребує додаткового захисту – особа, яка не є біженцем відповідно до Конвенції про статус біженців 1951 р. і Протоколу щодо статусу біженців 1967 р. та Закону України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту», але потребує такого захисту, оскільки змушена була прибути в Україну або залишитися в Україні внаслідок загрози її життю, безпеці чи свободі в країні походження через побоювання застосування щодо неї смертної кари або виконання вироку про смертну кару чи тортур, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання або загальнопоширеного насильства в ситуаціях міжнародного або внутрішнього збройного конфлікту чи систематичного порушення прав

людини і не може чи не бажає повернутися до такої країни внаслідок зазначених побоювань.

Особи, які потребують тимчасового захисту – іноземці та особи без громадянства, які масово вимушені шукати захисту в Україні внаслідок зовнішньої агресії, іноземної окупації, громадянської війни, зіткнень на етнічній основі, природних чи техногенних катастроф або інших подій, що порушують громадський порядок у певній частині або на всій території країни походження.

Паспортний документ іноземця – документ, виданий уповноваженим органом іноземної держави або статутною організацією ООН, що підтверджує громадянство іноземця, посвідчує особу іноземця або особу без громадянства, надає право на в'їзд або виїзд з держави і визнається Україною.

Посвідка на постійне проживання – документ, що посвідчує особу іноземця або особу без громадянства та підтверджує право на постійне проживання в Україні.

Посвідка на тимчасове проживання – документ, що посвідчує особу іноземця або особу без громадянства та підтверджує законні підстави для тимчасового проживання в Україні.

Посвідчення біженця – паспортний документ, що посвідчує особу його власника та підтверджує факт визнання його біженцем в Україні і є дійсним для реалізації прав та виконання обов'язків, передбачених Законом України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» та іншими законами України.

Посвідчення особи на повернення – документ, що видається іноземцю або особі без громадянства у випадках, передбачених міжнародними договорами України про реадмісію (приймання і передачу осіб).

Посвідчення особи, яка потребує додаткового захисту, – паспортний документ, що посвідчує особу його власника та підтверджує факт визнання його особою, яка потребує додаткового захисту, і є дійсним для реалізації прав та виконання обов'язків, передбачених Законом України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» та іншими законами України.

Посвідчення особи, якій надано тимчасовий захист – паспортний документ, що посвідчує особу його власника та підтверджує факт визнання його особою, яка потребує тимчасового захисту, і є дійсним для реалізації прав та виконання обов'язків, передбачених Законом України «Про біженців та

осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» та іншими законами України.

Примусове повернення та примусове видворення – це система адміністративно-правових заходів, спрямованих на примушування іноземців, які незаконно перебувають в Україні, покинути територію України всупереч їхній волі і бажанню.

Пункт тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні – державна установа, що утворюється, реорганізовується та ліквідується за рішенням ДМСУ і призначена для тимчасового тримання іноземців та осіб без громадянства.

Пункт тимчасового розміщення біженців – місце тимчасового розміщення осіб, які подали заяву про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, стосовно яких прийнято рішення про оформлення документів для вирішення питання щодо визнання біженцем чи особою, яка потребує додаткового захисту, та яких визнано біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту.

Транзитний проїзд – в'їзд іноземця або особи без громадянства в Україну з однієї держави, переміщення в межах визначеного у проїзному квитку часу (а в разі відсутності квитка – строку, фактично необхідного для перетинання території України на відповідному виді транспорту) територією України та виїзд за її межі до іншої держави.

Третя країна – країна, яка не є країною походження іноземця або особи без громадянства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Нормативні акти

1. International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families. *United Nations*. URL : <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-convention-protection-rights-all-migrant-workers>.
2. Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 06 липня 2005 р. URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2747-15/print1389891188543116>.
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07.12.1984. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>.
4. Конституція України: станом на 23 лютого 2022 р. Київ : ВД «Професіонал», 2022. 66 с.
5. Про безоплатну правничу допомогу : Закон України від 02 червня 2011 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text>.
6. Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту : Закон України від 08 липня 2011 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3671-17#Text>.
7. Про державну прикордонну службу України : Закон України від 03 квітня 2003 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-15#Text>.
8. Про затвердження зразка, технічного опису бланка та Порядку оформлення, видачі, обміну, скасування, пересилання, вилучення, повернення державі, визнання недійсною та знищення посвідки на тимчасове проживання: постанова Кабінету Міністрів України від 25 квітня 2018 р. № 322. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-2018-%D0%BF#Text>.
9. Про затвердження Інструкції про порядок утримання іноземців та осіб без громадянства в пунктах тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні : наказ МВС України від 29 лютого 2016 р. № 141. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0748-16#Text>.
10. Про затвердження Інструкції про примусове повернення і примусове видворення з України іноземців та осіб без громадянства : наказ Міністерства внутрішніх справ України, Адміністрації державної прикордонної служби України, Служби безпеки України від 23 квітня 2012 р. № 353/271/150. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0806-12#Text>.
11. Про затвердження Положення про базу даних «Відомості про осіб, які перетнули державний кордон України, в'їхали на тимчасово окуповану територію України або виїхали з такої території» : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 27 вересня 2022 р. № 614. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1319-22#Text>.

12. Про затвердження Положення про Державну міграційну службу України : постанова Кабінету Міністрів України від 20 серпня 2014 р. № 360. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/360-2014-%D0%BF#Text>.

13. Про затвердження Положення про імміграційну картку : наказ МВС України від 22 серпня 2018 р. № 697. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1058-18#n8>.

14. Про затвердження Положення про Міністерство внутрішніх справ України : постанова Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2015 р. № 878. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/878-2015-п#Text>.

15. Про затвердження Порядку взаємодії закладів охорони здоров'я, територіальних органів та установ Державної міграційної служби, Державної прикордонної служби та державної служби зайнятості для організації надання медичної допомоги з туберкульозу іноземцям та особам без громадянства, які перебувають в Україні : наказ Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства соціальної політики України від 02 лютого 2015 р. № 41/119/95. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0194-15#Text>.

16. Про затвердження Порядку продовження строку перебування та тимчасового проживання, продовження та скорочення строку тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства на території України : постанова Кабінету Міністрів України від 15 лютого 2012 р. № 150. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/150-2012-п#Text>.

17. Про затвердження Порядку реєстрації паспортних документів іноземців та осіб без громадянства в пунктах пропуску через державний кордон : постанова Кабінету Міністрів України від 03 жовтня 2018 р. № 798. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/798-2018-%D0%BF#Text>.

18. Про затвердження Правил оформлення віз для в'їзду в Україну і транзитного проїзду через її територію : постанова Кабінету Міністрів України від 01 березня 2017 р. № 118. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/118-2017-п#n11>.

19. Про затвердження Програми боротьби з нелегальною міграцією на 1999-2000 роки : постанова Кабінету Міністрів України від 27 лютого 1999 р. № 273. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/273-99-%D0%BF#Text>.

20. Про затвердження Типового положення про пункт тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні : постанова Кабінету Міністрів України від 17 липня 2003 р. № 1110. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1110-2003-п#Text>.

21. Про звернення громадян : Закон України від 02.10.1996. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

22. Про імміграцію : Закон України від 07 червня 2001 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2491-14#Text>.

23. Про Концепцію державної міграційної політики : Указ Президента України від 30 травня 2011 р. № 622/2011. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/622/2011#Text>.

24. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19/conv#Text>.

25. Про оплату праці працівників на основі Єдиної тарифної сітки розрядів і коефіцієнтів з оплати праці працівників установ, закладів та організацій окремих галузей бюджетної сфери : постанова Кабінету Міністрів України від 30 серпня 2002 р. № 1298. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1298-2002-п#Text>.

26. Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України : Закон України від 21 січня 1994 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3857-12#Text>.

27. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства : Закон України від 22 вересня 2011 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3773-17#top>.

28. Про Службу безпеки України : Закон України від 25 березня 1992 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12#Text>.

29. Про схвалення Стратегії державної міграційної політики України на період до 2025 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 12 липня 2017 р. № 482-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/482-2017-%D1%80#Text>.

30. Про утворення територіальних органів Державної міграційної служби : постанова Кабінету Міністрів України від 15 червня 2011 р. № 658. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/658-2011-п#Text>.

31. Угода між Кабінетом Міністрів України та міжнародною організацією з міграції щодо статусу Міжнародної організації з міграції в Україні та співробітництва у сфері міграції від 03 грудня 1999 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_411#Text.

32. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text.

33. Угода про співробітництво між Міністерством внутрішніх справ України та Міжнародною організацією з міграції від 30 серпня 2023 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/989_001-23?find=1&text=%D0%BC%D1%96%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%86#Text

Наукові та інші праці

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2002. 1440 с.

2. Вплив міграційних процесів на перебіг повоєнного відновлення України, міграційну політику ЄС та країн Східного партнерства. Київ : Центр Разумкова, 2023. 265 с. URL : <https://razumkov.org.ua/images/2023/10/25/2023-Pyshchulina-MIGRACIA.pdf>.

3. Голубовська С. Нелегальна міграція – турбота Європейська. *Іменем Закону*. 2009. № 24 (5670). 12-18 червня. С. 3.
4. МОМ в Україні. *ІОМ*. URL : <https://ukraine.iom.int/uk/mom-v-ukrayini>.
5. Орленко В. Нормативно-правове регулювання протидії нелегальної міграції в Україні. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Юридичні науки*. 2023. Вип. 1 (64). С. 13–18. URL : <https://journals.maup.com.ua/index.php/law/article/view/2545/3008>
6. Пархітько О. ООН: Міжнародна організація з міграції. *ІНТЕНТ*. URL : <https://intent.press/publications/world/2023/oon-mizhnarodna-organizaciya-z-migraciyi/>.
7. Самбор М. А. Нелегальна міграція – проблеми правозастосування та протидії. *Вісник Чернігівського державного інституту права, соціальних технологій та праці. Серія : Право. Економіка. Соціальна робота. Гуманітарні науки*. 2009. № 3 (4). С. 51–62.
8. Україна посилить співпрацю з ЄС у рамках Європейської міграційної мережі. *УКРІНФОРМ*. URL : <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3542403-ukraina-posilit-spivpracu-z-es-u-ramkah-evropejskoi-migracijnoi-merezi.html>.

Наукове видання

**Боняк Валентина Олексіївна,
Самбор Микола Анатолійович,
Оганісян Роза Вазгенівна,
Войтюк Марина Петрівна**

**МІЖНАРОДНІ ІНСТИТУЦІЙНІ РАМКИ РЕГУЛЮВАННЯ
МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ
ПРОТИДІЇ НЕЛЕГАЛЬНІЙ МІГРАЦІЇ В УКРАЇНІ**

Методичні рекомендації

Редактори, оригінал-макет – *А. В. Самотуга*
Редактор *О. Ю. Чижевська*

Підп. до друку 27.07.2024. Формат 60x84/16. Друк – цифровий. Гарнітура – Times.
Ум.-друк. арк. 4,31. Обл.-вид. арк. 4,63. Зам. № 08/24-мр

Надруковано у Дніпровському державному університеті внутрішніх справ
49005, м. Дніпро, просп. Науки, 26, sed@dduvs.edu.ua
Свідоцтво про внесення до державного реєстру ДК № 8112 від 13.06.2024